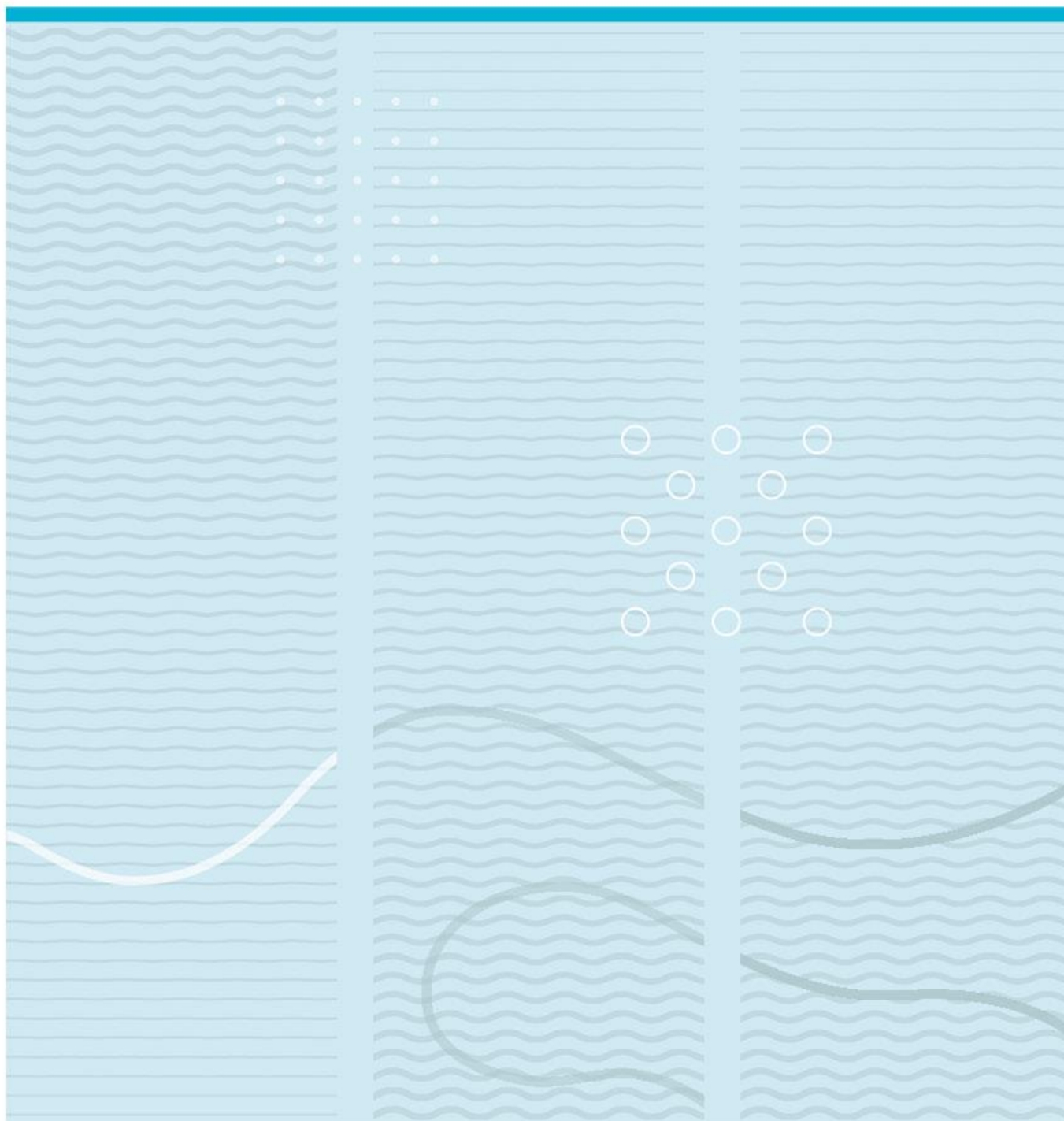

Dorthe Andréa Fossum Øverli

Rus i fengsel

Fengselets påvirkning på innsattes rusbruk og forslag til hvordan fengselet kan fremme innsattes rusfrihet.

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse- og sosialfag
Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2023 Dorthe Andréa Fossum Øverli

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

Bakgrunn og formål: I Norge sitter mer enn 3500 mennesker til enhver tid i et norsk fengsel. En betydelig andel av disse innsatte har hatt, har fortsatt eller får et forhold til rus på et eller annet stadie. Det finnes flere sammenhenger mellom kriminalitet og rus. I tillegg kan fengsler inneha rammer som kan virke motvirkende mot innsattes rusfrihet. Det finnes en del forskning rundt kriminelle karrierer i forhold til debut og varighet, men det er tilsynelatende lite studier rundt bedring av kriminalitet og forslag fra innsatte selv. Dette er problematisk ettersom at rus i sammensetning med kriminalitet kan skape flere uheldige konsekvenser, både for individet og samfunnet for øvrig. Derfor er det viktig å utbrede kunnskap om hva fengslene kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet, slik at en kan bidra til bedring hos innsatte. Dersom bedring blir lagt til rette for, kan en samtidig forhindre samtlige fremtidige fengslinger.

Metode: Metoden som blir anvendt er basert på *Rapid review*, også kalt forenklet systematisk kunnskapsoppsummering på norsk. Forenklet systematisk kunnskapsoppsummering baseres på de samme prinsippene som en tradisjonell systematisk kunnskapsoppsummering. Forenklet systematisk kunnskapsoppsummering ble anvendt for å kunne danne en systematisk kunnskapsoppsummering på en raskere og mindre ressurskrevende måte, samtidig som at metoden fortsatt kan møte kravet om systematikk og transparens. Metoden gjennomgikk fem stadier, herunder; 1) Operasjonalisering: scope og seleksjonskriterier, 2) Litteratursøk: søkestrategi, datakilder, innhenting, 3) Screening: gjennomgang av identifiserte publikasjoner, 4) Koding og analyse og 5) Sammenstilling og oppsummering av funn.

Funn: Det ble funnet frem til at 65 prosent av informantene fra studien til SERAF (2016) hadde erfaring med bruk av alkohol, narkotika og/eller medikamenter som ikke var forskrevne, for å oppnå rus. Under soningen ble det vist til at 35 prosent hadde anvendt rusmidler. Det er lite data på

innsattes rusbruk etter løslatelse, men det er allikevel noen indikasjoner for at rusbruket fortsetter. Deriblant ble det vist til at blant SERAF (2016) sine informanter som oppga et daglig bruk av rus før fengsling, var det hele 80 prosent av dem som hadde tidligere sittet inne. I tillegg er det vist til at dødsfall forårsaket av overdose, er årsaken til 85 prosent av dødsfallene som inntreffer hos innsatte en uke etter løslatelse. I spørsmål om hvilke faktorer i fengselet som påvirker innsattes rusbruk og rusfrihet, ble tre temaer fremstilt, herunder; 1) fengselets funksjon og rammer, 2) det relasjonelle miljøet og 3) informasjon, råd og veiledning. I spørsmål om hva fengselet kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet, ble temaet «behandling istedenfor straff» vist til.

Diskusjon: Funnene kan knyttes opp til teorien om Recovery¹. Dette baseres på at funnene tyder på at fengselets oppbygging hindrer innsattes mulighet for egen vekst og bedringsmuligheter. Videre kan kriminalitet og rusmiddelavhengighet se ut til å utvikles og opprettholdes av flere sammenhengende faktorer som relasjonelle, sosiale, kulturelle, politiske komponenter, psykologiske- og biologiske faktorer. På grunnlag av dette kan Recovery som perspektiv fremme god helse, ettersom at de tar hensyn til samspillet mellom flere elementer på bakgrunn av personens egne stryker og svakheter. Samtidig får personen selv kunne medvirke i arbeidet i sin egen recoveryprosess.

Konklusjon: I tillegg til at det er ønskelig å legge til rette for recovery innad i fengslene, ønskes det mer forskning rundt fengselets påvirkning på innsattes rusbruk og videre forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet. Dette begrunnes med at det tilsynelatende finnes en del forskning rundt kriminelle karrierer i forhold til debut og varighet, men det er dog lite studier rundt bedring av kriminalitet og forslag fra innsatte selv. I denne studien har det kun blitt funnet en aktuell artikkel, Amundsen (2009). Det kunne derfor vært ønskelig å ha flere lignende studier med

flere informanter og i nyere tid, slik at det kunne fremkommet mer og annen informasjon som kunne bidratt til rusfrifremmede miljø i fengslene.

Nøkkelord: rus, avhengighet, fengsel, kriminalitet, innsatte, recovery.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Innholdsfortegnelse	5
Forord	7
1 Innledning	8
1.1 Fengselets oppbygning.....	8
1.2 Dagens fengsel	9
2 Problemstilling	11
3 Teoretisk rammeverk	12
4 Metode	13
4.1 Operasjonalisering: Scope og seleksjonskriterier	14
4.1.1 Seleksjonskriterier.....	14
4.2 Litteratursøk: søkestrategi, datakilder og innhenting.....	16
4.3 Screening: gjennomgang av identifiserte publisjoner.....	18
4.4 Koding og analyse.....	19
4.5 Sammenstilling og oppsummering av funn	21
4.6 Styrker og svakheter ved forenklet systematisk kunnskapsoppsummering .	21
4.7 Styrker og svakheter ved valgt litteratur	24
4.7.1 Manglende metodedel	24
4.7.2 Utvalg.....	25
4.7.3 Tidsperiode	28
4.7.4 Metode	28
4.7.5 Analyse	33
4.7.6 Ethiske vurderinger	34
4.8 Fordeler og ulemper ved valgt litteratur	36
5 Resultater	37
5.1 Fengselts påvirkning på innsattes forhold til rus	37
5.1.1 Innsattes forhold til rus før, under og etter dommen	37
5.2 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet	41
5.2.1 Hvilke faktorer i fengselet påvirker innsattes rusfrihet.....	41
5.2.2 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?	43
5.3 Fengslenes utgangspunkt for videre muligheter	43
6 Diskusjon	45
6.1 Fengselets påvirkning på innsattes forhold til rus.....	45

6.2	Hva kan fengselets bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?	49
6.2.1	Fengselets funksjon og rammer	49
6.2.2	Det relasjonelle miljøet	50
6.2.3	Informasjon, råd og veiledning	55
6.2.4	Tro på fengsel som et virkemiddel?	56
6.3	Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?	61
6.3.1	Behandling istedenfor straff	61
6.4	Fengselenes utgangspunkt for videre muligheter	62
7	Oppsummerende konklusjon.....	67
8	Litteraturliste.....	71

Forord

Da var to innflytelsesrike år ved Universitet i Sør-Øst Norge snart over. Masterprogrammet har frembragt mye kunnskap, refleksjon og tanker, som jeg ikke hadde vært foruten om. Jeg ser frem til å kunne anvende lærdommen masteren har gitt meg, både personlig og profesjonelt i arbeidet mitt.

Jeg ønsker å rette en stor takk til menneskene rundt meg som har oppmuntret og heiet meg frem mot mål. Først og fremst ønsker jeg å rette en stor takk til min veileder Anne Inga Hilsen. Du har vært en stor støtte gjennom hele perioden. Ved bekymringer, har du tatt deg god tid til å gi meg støtte og gode tilbakemeldinger. Jeg vil også takke min familie og mine venner. Ingen nevnt, ingen glemt. Dere har gitt meg kjærighet og støtte. Dette er jeg utrolig takknemlig for.

Strømmen, 10.05.2023
Dorthe Andréa Fossum Øverli

1 Innledning

I dagens samfunn sitter mer enn 3500 mennesker til enhver tid i et norsk fengsel. I tillegg viser SSB at antall fengslinger øker med årene. Bare etter årtusenskiftet økte antall fengslinger med 34 prosent (Statistisk sentralbyrå, 2022). En betydelig andel av disse innsatte har hatt, har fortsatt eller får et forhold til rus på et eller annet stadie. Flere studier opp gjennom årene viser til stor rusproblematikk hos innsatte (Actis, 2020; Bukten et al., 2016; Ødegård, 2008). Sammenhengen mellom rus og kriminalitet kan forstås ved at flere kriminelle handlinger kan være direkte eller indirekte relatert til bruk av rusmidler. Deriblant kan rusavhengighet medføre til at en person begår kriminelle handlinger for å kunne finansiere sine rusvarer, for eksempel gjennom ran og tyverier. Rus kan også påvirke en persons handlinger. Eksempelvis kan ruspåvirkning påvirke ens impuls kontroll og dømmekraft, hvilket kan resultere i vold og andre uheldige handlinger (Østlie, 2004). Videre kan fengselsopphold forsterke ens rusmisbruk. Justisdepartementet, gjenfortalt gjennom Østlie (2004) viser til at det ikke er uvanlig at innsatte med tidligere rushistorikk, uttrykker et forsterket behov for rus. Dette kan forstås som en reaksjon på vanskelighetene som følger med frihetsberøvelsen (Østlie, 2004).

1.1 Fengselets oppbygning

Tidligere har det vært tenkt at fengslets struktur kunne hjelpe rusmisbrukere til å kunne komme ut av den onde sirkelen. Dette ble begrunnet med at fengslene innehadde trygge rammer, der innsatte kunne bli godt fulgt opp. Samtidig kan soning bli brukt som en motivasjon for å kunne starte med blanke ark etter løslatelse (Skotland, 2011). I ettertid har det vist seg at det er flere problematiske betraktninger ved fengselets struktur som kan påvirke negativt hos mennesker med rusproblematikk. I bokkapittelet «Health promoting prisons», viser Woodall og South (2012) til at fengsler har blitt vurdert som det mest upassende miljøet for helsebedring. Dette begrunnes med at

fengsler ofte er bygd opp hierarkisk og har straffende strukturerer, som bidrar til avsvemming av innsattes empowerment (Woodall & South, 2012).

Det kan derfor diskuteres hvorvidt fengslenes rammer er helsemessig forsvarlige. På bakgrunn av dette har derfor regjeringen gjennom St.meld nr 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, fokusert på at straff skal inneholde noe mer enn kun oppbevaring. Målet er at dommen skal ha et innhold som bidrar til at den domfelte er i bedre stand til å leve et liv uten kriminalitet (Regjeringen, 2008). Ettersom at innsatte har like stor rett på helse- og omsorgstjenester som resten av befolkningen, har derfor Helsedirektorater gitt en anbefaling om avrusning i fengsler (Helsedirektoratet, 2016a).

1.2 Dagens fengsel

Denne innsikten har bidratt til at norsk kriminalpolitikk de siste tiårene fokuserer mer på å hjelpe kriminelle, istedenfor å satse på strengere straffer (Hansen, 2021). Resulterende har Justis- og beredskapsdepartementet sammen med Helse- og omsorgsdepartementet, de siste årene etablert tretten ulike rusmestringsenheter i de norske fengslene. Rusmestringsenhetene tilbyr de innsatte rusbehandling og rehabilitering. Målgruppen er innsatte som ønsker og som selv søker behandling og rehabilitering for sin rusproblematikk. Kriminalomsorgen sin oppgave er å tilby målrettede rehabiliteringstiltak, støtte opp om helsetjenestens behandling, samt kunne motivere innsatte til å søke om å sone straffen sin i rusbehandlingsinstitusjoner (Helsedirektoratet, 2016b).

Til sammen har disse enhetene totalt 128 plasser, noe som utgjør 3,4 prosent av totale fengselsplasser i Norge (Helgesen, 2015). Tall fra kriminalomsorgen viser til at det var 319 plasser som ble innvilget plass ved rusmestringsenhetene av 532 søkere i 2013 (Helgesen, 2015). Dette er bekymringsverdig ettersom at det som oftest kun er de mest ressurssterke og motiverte som får tilbud om plass i rusmestringsenhetene (Huseby, 2015), mens innsatte med store rus- og psykiske helseproblemer faller utenfor (Actis, 2020). Dessuten er det problematisk at programmene ikke er evaluert (Østlie, 2004). På grunnlag av dette kunne det vært interessant og nyttig å undersøke hva

fengselet kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet, foruten om rusmestringsenheter. Formålet til studien er å frembringe mer kunnskap på feltet, slik at dette kan være med på å påvirke fremtidens fengsel, i håp om et rusfri-fremmende fengsel.

2 Problemstilling

«Hvordan påvirker fengselet innsattes forhold til rus og hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?».

Problemstillingen er bestående av to deler, der det i første del ønskes å kartlegge innsattes forhold til rus og i andre del ønsker å finne forslag til hvordan fengselet kan bidra til å fremme innsattes rusfrihet. I den første delen av problemstillingen, er det ønskelig å kartlegge tre forskerspørsmål, herunder; i) innsattes forhold til rus før dommen, ii) under dommen og iii) etter dommen. I den andre delen av problemstillingen er det ønskelig å besvare tre forskerspørsmål, herunder; i) ulike standpunkter til hva som forsterker innsattes rusmisbruk i fengsel, ii) hvilke faktorer i fengselet som bidrar til rusfrihet og iii) innsattes forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme deres rusfrihet.

3 Teoretisk rammeverk

I denne studien vil teorien om Recovery² bli anvendt for å kunne belyse min problemstilling. Recovery blir definert som arbeidet et individ gjør alene eller ved hjelp av andre mot målet om å skape mening i sitt eget liv. Det omhandler å ha et liv der individet erfarer å elske andre, samt å bli elsket av andre. Et liv der individet har en opplevelse av å høre til og være til nytte for andre. Avsluttende handler det om et liv som gir muligheter til glede (Karlsson & Borg, 2017). Når det gjelder recoverynærende omgivelser handler dette om miljøer som er gode for mennesker og gir muligheter for vekst, utvikling og håp (Karlsson & Borg, 2013).

Recovery kan forstås som både en personlig og sosial prosess. Individualistisk recovery viser til ens endring av holdninger, verdier, følelser, mål, ferdigheter og/eller roller. Det er en måte å leve på, der en opplever håp, trivsel og mulighet til å bidra til tross for de utfordringer en har. En personlig recoveryprosess bidrar til en ny mening og nye mål for livet, samt muligheter til vekst og utvikling. For at den personlige recoveryprosessen skal kunne få utvikles til det optimale, forutsettes det at omgivelsene rundt legger til rette for dette. Sosial recovery er derfor like så viktig som den individuelle recoveryprosessen. Sosial recovery viser til gode omgivelser rundt mennesket som gir næring til vekst, samt bidrar til håp og utvikling. Dette kan være hjem, arbeid, aktivitet, utdanning, penger, venner og familie (Karlsson & Borg, 2013, 2017).

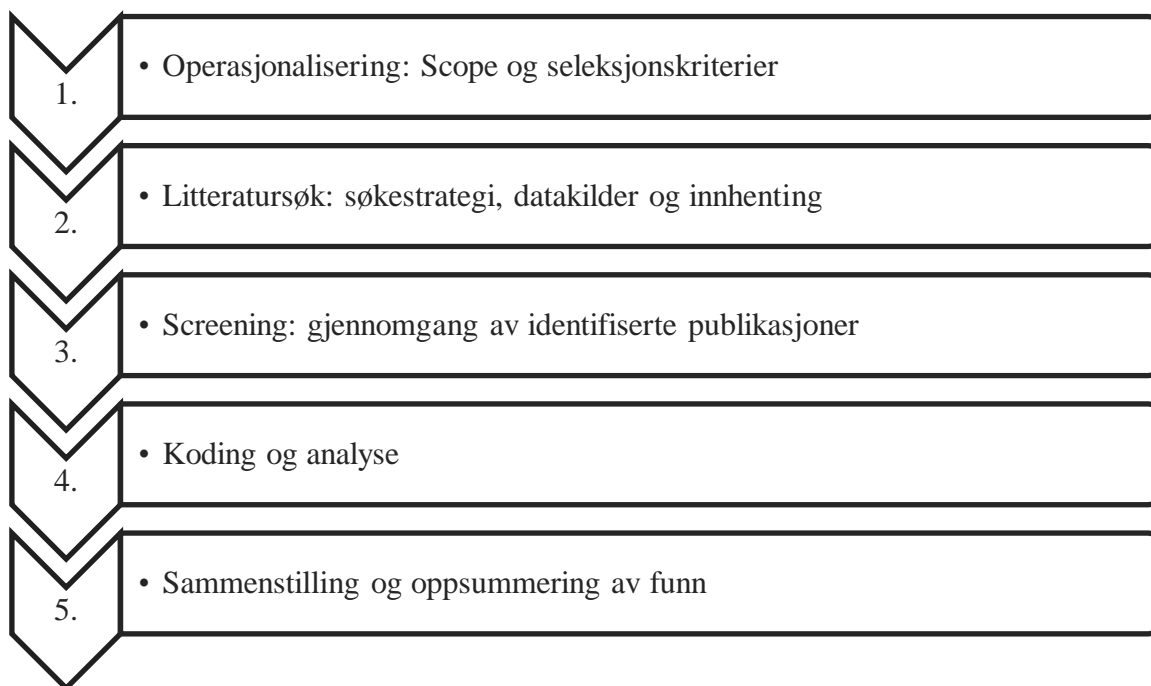
4 Metode

Metoden som blir anvendt er basert på *Rapid review*, også kalt forenklet systematisk kunnskapsoppsummering på norsk. Forenklet systematisk kunnskapsoppsummering baseres på de samme prinsippene som en tradisjonell systematisk kunnskapsoppsummering (Wollscheid & Tripney, 2021). Forskningsbidragene skal bli identifisert, oppsummert og vurdert gjennom systematiske, transparente og reproduerbare prosedyrer. Resulterende kan det utarbeides en sammensetning av den tilgjengelige og aktuelle litteraturen (Walker, 2007). Forenklet systematisk kunnskapsoppsummering ble utviklet for å kunne danne en systematisk kunnskapsoppsummering på en raskere og mindre ressurskrevende måte (Thomas et al., 2013), samtidig som at metoden fortsatt kan møte kravet om systematikk og transparens. For å muliggjøre dette er en derfor avhengig av strengere avgrensinger på datakilder, publikasjonstype, år, språk og geografi, og videre at en er mer kritisk i kvalitetsvurderingen av de inkluderte forskningsbidragene (Grant & Booth, 2009).

I denne forenklete systematiserte kunnskapsoppsummeringen blir det fulgt kjente faser som er nødvendige i prosessen mot en kunnskapsoppsummering, som vist i figuren under (Newman & Gough, 2019; Walker, 2007)

Figur 1

Figur som viser fasene i en forenklet systematisk kunnskapsoppsummering.

4.1 Operasjonalisering: Scope og seleksjonskriterier

Det overordnede temaet for kunnskapsoppsummeringen er rus i fengsel, hvorav problemstillingen søker svar på to spørsmål, herunder; 1) Hvordan påvirker fengselet innsattes forhold til rus, og 2) hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet? I del 1 er det ønskelig å kartlegge i) innsattes forhold til rus før dommen, ii) under dommen og iii) etter dommen. I del 2 er det ønskelig å kartlegge i) ulike standpunkter til hva som forsterker innsattes rusmisbruk i fengsel, ii) hvilke faktorer i fengselet som bidrar til rusfrihet og iii) innsattes forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme deres rusfrihet. Ettersom forskningstematikken ligger innenfor det samfunnsvitenskapelige feltet vil det bli søkt etter både kvalitative og kvantitative forskningsbidrag.

4.1.1 Seleksjonskriterier

For å operasjonalisere forskerspørsmålene, har det blitt definert seleksjonskriterier. Seleksjonskriteriene ble definert ut fra forskerspørsmålene, og inneholder kriteriene for inklusjon og eksklusjon av forskerbidragene. Kriteriene bestemmer dermed utvelgelsen av datainnsamlingen

og utvalget som bidrar til kunnskapsoppsummeringen. Tabellen nedenfor viser seleksjonskriteriene for denne kunnskapsoppsummeringen.

Tabell 1

Tabell som viser studiens seleksjonskriterier hos forskningsbidragene.

	Inklusjonskriterier	Eksklusjonskriterier
Fenomen	Rus, fengsel	Alt foruten om rus og fengsel
Populasjon	Innsatte ved skandinaviske fengsler som ikke mottar behandling	Øvrige land og innsatte som mottar behandling i fengselet
Geografi	Norge, Sverige og Danmark	Øvrige land
År	Etter 2000	Før 2000
Språk	Norsk, engelsk, svensk, dansk	Øvrige språk
Publikasjonstyper	Fagfellevurderte publikasjoner, norske offentlige dokumenter og lover	Andre typer publikasjoner

Som vist er seleksjonskriteriene avgrenset som beskrevet i den valgte metoden for kunnskapsoppsummering. Under fenomen har det blitt valgt å fokusere på rus sammen med fengsel, ettersom at denne litteraturgjennomgangen søker svar på hvordan innsattes rusforhold blir påvirket av fengselets opphold. På grunnlag av dette blir dermed alt annet ekskludert, da det betegnes som irrelevant. Når det gjelder populasjon og geografi har det blitt valgt å søke etter innsatte ved skandinaviske fengsler. Dette begrunnes med at svenske og danske fengsler er mest like norske fengsler, noe som da kan anses som mer sammenlignbart. Dessuten vil svenske og danske studier kunne bidra til flere funn og dermed kan øke denne litteraturgjennomgangens validitet og reliabilitet. Det har blitt ønsket å se etter artikler fra etter 2000-tallet og frem til i dag. Dette er for å sikre kunnskapen ikke er utdatert. Det er også ønskelig at publikasjonene er fagfellevurderte. Dette

er for å forsikre at studiene anvender metoder som er kvalitetsmessig gode, slik at funnene er mer pålitelige.

Alle disse inklusjon- og eksklusjonskriteriene fører til at litteratursøket i fase 2 blir mer nøyaktig. Dette bidrar igjen til at mengden av irrelevante som er uaktuelle, reduseres, hvilket sparer en for mye tid i fase 3 (screeningsprosessen).

4.2 Litteratursøk: søkestrategi, datakilder og innhenting

I denne fasen blir søkestrategi definert og deretter blir selve litteratursøket gjennomført. Målet er å gjennomføre søket på en systematisk, transparent og mest mulig dekkende måte. Ved å kombinere ulike søkemetoder kan en vise til en mer dekkende oversikt over relevante publikasjoner. Nøkkelbegrepene rus*, fengsel*, avhengig* og kriminal* ble anvendt i søket av publikasjoner. Begrepene rus* og avhengig* funksjonerte som synonymer for hverandre og ble anvendt i ulike kombinasjoner med synonymene fengsel* og kriminal*. De ulike kombinasjonene av nøkkelbegrepene ble søkt etter i ulike søkemotorer, herunder: Google Scholar, Oria og Idunn. I tillegg ble ordene rus og fengsel oversatt til svensk og dansk, med mål om å finne relevant litteratur ellers i Skandinavia. På Google Scholar ble det derfor også søkt om drog*, fängelse* og stoff*, fængsel*. I tabellen under vises det til funn etter søkeordene i de ulike søkemotorene. Samt ble det søkt i de enkeltes lands nasjonale database for kriminalvitenskap.

Tabell 2

Tabell som viser funn i søkene etter forskningsbidrag i de ulike databasene.

Databasevalg	Søkeord	Antall treff
Google Scholar	Rus* fengsel*	4820
Google Scholar	Rus * kriminal*	12 500
Google Scholar	Avhengig* fengsel*	436
Google Scholar	Avhengig* kriminal*	9810

Google Scholar	drog* fängelse*	15 200
Google Scholar	Stoff* fængsel*	2950
Tidskrift för kriminalvård	drog fängelse	27
Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab	Stoff* fængsel*	219
Oria	Rus* fængsel*	148
Oria	Rus kriminal*	606
Oria	Avhengig fængsel*	31
Oria	Avhengig kriminal*	91
Idunn	Rus* fængsel*	1241
Idunn	Rus kriminal*	1598
Idunn	Avhengig fængsel*	1423
Idunn	Avhengig kriminal*	1220

I Google Scholar og Oria ble det gjennomført håndøk. Håndøk referer til prosessen der en leter manuelt gjennom tidsskrifter eller andre kilder, Dette er en mer krevende prosess, men til fordel kan en finne publikasjoner som ikke er tilgjengelig i tidsskrifter eller databaser.

(Folkehelseinstituttet, 2022). Argumentet for å gjennomføre håndøk i Google Scholar og Oria var at det var vanskeligheter med å gjennomføre målrettede og systematiserte søk, da de hadde ingen eller få mulige kriterier å skildre ut fra deres filtreringsfunksjon. På grunnlag av dette vil det derfor fremkomme mange resultater, derav mange irrelevante som ikke møter studiens seleksjonskriterier.

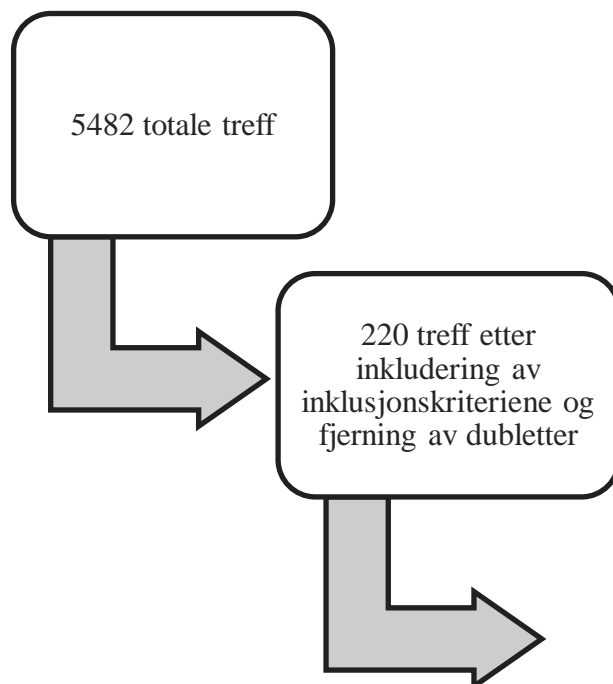
Da det ble utført håndøk i Google Scholar og Oria, ble kun de første sidene gått igjennom. Antall sider som ble gått gjennom avhengte av sidens relevante funn. Sidene ble ikke gjennomgått dersom det fremkom sider uten et relevant forskningsbidrag. I Idunn derimot som er en database som kun inneholder kvalitetssikrede forskningslitteratur (Idunn, 2004), er det enklere å gjennomføre

et databasesøk. Dette begrunnes også med at Idunn inneholder en filtreringsfunksjon, der en kan skille ut flere eksklusjonskriterier. Deriblant type bidrag, årstall og inkluderte nøkkelord. I figuren under vises fremgangsmåten til utvelgelsen av litteraturen i Idunn.

Foruten om håndsøk og databasesøk, ga også funnene fra disse søkene et grunnlag for en del av de strategiske søkene, derav snøballmetoden. Snøballmetoden innebærer at en finner relevant litteratur gjennom å lete i litteraturlisten til relevante publikasjoner. Spesiell relevant litteratur ble også gjennomgått i Google Scholar sine funksjoner, som gjør det mulig å finne beslektede artikler og andre forskningsbidrag som anvender denne artikkelen som kilde.

Figur 2

Figur 2 viser utvelgelsesmetoden anvendt i Idunn.

4.3 Screening: gjennomgang av identifiserte publikasjoner

Screening gjennomføres i to trinn; 1) først vurderes publikasjonens relevans opp mot prosjektet via tittel og sammendrag, og 2) deretter blir publikasjonen vurdert ved at den leses i

fulltekst. I trinn 1 blir derfor funnene som fremkommer vurdert etter deres tittel om de fortsatt er aktuelle i forhold til inklusjonskriteriene som er ønsket. Videre blir det også forsikret at studien ikke inneholder noen av eksklusjonskriteriene. Eksempelvis vil studier som omhandler rusbehandling i fengsel, bli filtrert vekk, ettersom at studien ønsker å se på innsatte som ikke er i noen behandling i fengselet. Deretter blir aktuelle studiers sammendrag lest, for å sikre at studien fortsatt er i relevans til denne kunnskapsoppsummeringen. Dersom studien blir definert som aktuell, vil hele bli lest.

4.4 Koding og analyse

I prosessen ble det funnet syv aktuelle forskningsbidrag. Etter gjennomlesningen, ble forskningsbidragene kodet og analysert. Først ble nøkkelinformasjon fra hver gjennomlesning notert ned. Nøkkelinformasjonen baserte seg på informasjon som ble ansett som aktuell for å kunne besvare problemstilling og de forskerspørsmålene som følger med. Deretter ble det på bakgrunn av nøkkelinformasjon, dannet ulike koder. Kodene oppdelte informasjonen, slik at de forskjellige bidragene var i systematiserte beskrivelser.

For å ha orden i de ulike temaene, ble det dannet fargekoder som gjorde det mulig å gruppere de ulike kodene tematisk. I teksten ble derfor informasjon som tilhørte en kode farget med fargen som tilhørte koden manuelt. Enkelte koder og inndeling av forskerbidragene ble videreutviklet og finjustert i løpet av koding- og analysearbeidet. Del 1 av problemstillingen er bestående av kvantitative forskningsspørsmål, så der har resultatene derfor ikke blitt kodet. I del 2 av problemstillingen derimot, har resultatene blitt kodet og tematisert. Der ble det funnet tre ulike temaer som kan besvare de tre forskerspørsmålene. Temaene som ble kodet var: 1) soningens funksjon og rammer, 2) det relasjonelle miljøet i soningen og 3) informasjon, råd og veiledning. I tabellen under vises forskningsspørsmålene, eventuelle temaer som ble funnet i resultatene og de bidrattede forskningsbidragene.

Tabell 3

Tabell som viser de ulike kodene og deres bidrag fra de ulike forskerbidragene.

Spørsmål	Forskningsspørsmål	Tema	Forskningsbidrag
	Innsattes forhold til rus før dommen		- SERAF (2016)
Hvordan påvirker fengselet innsattes forhold til rus?	Innsattes forhold til rus under dommen		- SERAF (2016) - Actis (2020)
	Innsattes forhold til rus etter dommen		- SERAF (2016) - Bukten & Lobmaier (2013) - Bukten et al (2017)
	Hva forsterker innsattes rusmisbruk i fengsel?	- Sonings funksjon og rammer - Det relasjonelle miljøet i soningen	- Amundsen (2009) - Giertsen & Kolind (2014) -
Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?	Hvilke faktorer i fengselet som bidrar til rusfrihet?	- Det relasjonelle miljøet i soningen	- Giertsen & Kolind (2014)

	- Informasjon, råd og veiledning	- Hansen (2021) - Actis (2020)
Innsattes forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme deres rusfrihet	- Informasjon, råd og veiledning	- Amundsen (2009) -

4.5 Sammenstilling og oppsummering av funn

Temaene fra koding- og analysefasen ble så renskrevet og strukturert. Her er målet å sammenstille en helhetlig resultatdel, der kun de viktigste funnene blir representert. Funnene som blir representert har som formål å kunne belyse de ulike forskerspørsmålene fra problemstillingen. Avslutningsvis vil sentrale funn bli drøftet på tvers av de ulike forskerbidragene. Sammenstillingen vil da kunne besvare problemstillingen og kunne defineres som en forenklet systematisk kunnskapsoppsummering.

4.6 Styrker og svakheter ved forenklet systematisk kunnskapsoppsummering

I denne masteroppgaven blir metoden rapid review/forenklet systematisk kunnskapsoppsummering anvendt. Det var fem artikler som metodedelen baseres på, herunder: i) Wollsheid & Tripney (2021), ii) Grant & Booth (2009), iii) Walker (2007), iiiii) Thomas et al (2013) og iiiiii) Newman & Gough (2019).

Begrunnelsen for at forenklet systematisk kunnskapsoppsummering ble anvendt i denne masteroppgaven, var dens evne til å være tid og ressursbesvarende (Thomas et al., 2013). Dette ble ansett som spesielt viktig, ettersom at det kun var en person som gjennomførte litteraturgjennomgangen, og tiden var begrenset da masteroppgaven skulle innleveres i mai 2023.

Samtidig var det viktig å anvende en metode som kunne bidra til at kravet om systematikk og transparens ble møtt. Forenklet systematisk kunnskapsoppsummering bidrar til dette ettersom at den følger prosedyrene til en systematisk kunnskapsoppsummering, men at det blir benyttet ulike forenklede ressurser som snevrer inn søkene ved strengere avgrensninger på kilder, type publikasjon, år, språk og geografi. Samtidig som en er mer kritisk i kvalitetsvurderingen av de inkluderte forskningsbidragene (Grant & Booth, 2009).

Disse avgrensningene anses som legitime teknikker, ettersom at de inkluderer fokus på forskerspørsmålene og ekskluderer kriterier som er unødvendige for kunnskapsoppsummeringen. Resulterende fører dette til at mer relevant forskningsbidrag fremkommer. En annen fordel er at forskeren selv kan velge hvilke stadier som skal begrenses. Dette medfører at en likevel kan ha lite begrensninger på enkelte områder, og mer begrensninger på andre områder slik at en sikrer at det meste av relevant forskningsbidrag kommer frem i resultatene (Grant & Booth, 2009).

Det finnes dog noen begrensninger ved metoden. Ved å redusere varigheten av gjennomgangsprosessen, risikerer en skjevhet. Når en begrenser tiden kan det føre til begrensende vurdering av forskningsbidragene, ettersom at kortere tid krever høyere oppmerksomhet av forskeren. Dersom forskeren mangler oppmerksomhet kan kvalitetsvurderingen reduseres, og dermed kan en overse inkonsistens eller motsigelser (Grant & Booth, 2009). Ved å kunne inneha denne informasjonen og kunne være bevisst over metodens begrensninger, kan en prøve å motvirke en slik skjevhet. I dette tilfellet har forskeren gjennomtenkt nøye hvilke inklusjonskriterier og eksklusjonskriterier som er nødvendige, basert på problemstillingen og dens forskerspørsmål.

Dessuten har også det blitt anvendt ulike typer søkeord i ulike sammensetninger på tvers i søkemotorene, samt søk i skandinaviske land. Dette er med på å sikre et bredere antall forskningsbidrag som en kan vurdere. Det at det ble gjennomført håndsøk i Google Scholar og Oria, der forskeren kun gjennomgikk de første sidene av relevanse, kan anses som problematisk. Argumentet for dette var at det var mindre tidskrevende. Dette er utfordrende da sidene som ikke ble gått igjennom kan inneholde nyttige forskningsbidrag. For å kompensere dette har

snøballmetoden blitt anvendt for å kunne finne relevant litteratur gjennom litteraturen som allerede var funnet. Dessuten har relevant litteratur i Google Scholar gjennomgått funksjonene som gjør det mulig å finne beslektede artikler og andre forskningsbidrag som anvender denne artikkelen som kilde. Når det gjelder vurderingen av forskningsbidragene, har forskeren brukt god tid på selve gjennomgangen av litteraturen. Om forskningsbidragets tittel og/eller sammendrag viste til en tvilsom betydning til kunnskapsoppsummeringen, ble den gjennomlest.

En annen problematikk er studiens ressursbesvarende del. I dette tilfellet omhandler dette om at det kun var en forsker som gjennomgikk den relevante litteraturen. Dette kan føre til et reliabilitetsproblem, da det kun er en person til å bedømme litteraturens kvalitet og relevans til kunnskapsoppsummeringen. Det hadde vært ønskelig om to forskere uavhengig av hverandre, kunne vurdere litteraturen og at det da kun var litteraturen som var godkjent av begge som hadde blitt anvendt i litteraturstudien. Dette ville sikret at studiens forskningsbidrag faktisk reflekterte det problemstillingen ønsker svar på, og videre at forskningsbidragene innfrir kriteriene om kvalitet. For å likevel bedre studiens reliabilitet har forskeren lest gjennom aktuelle forskningsbidrag to ganger, for å sikre at litteraturen faktisk er passende til å kunne besvare problemstillingen.

En siste utfordring er knyttet opp mot metodens vanskeligheter med å raskt gjennomgå brede forskningsområder. Dette gjelder spesielt sosiale forhold som krever kvalitative svar. Da de er bredere og har mer komplekse spørsmål som kan kreve komplekse svar. Forståelsesrammene som kreves, resulterer derfor i en økt kompleksitet og forståelse i gjennomgangskravene i alle stegene av gjennomgangsprosessen. Dette kan være problematisk da bruk av forenklete kunnskapsoppsummeringer i slike studier kan i enkelte tilfeller genere lite «ny» kunnskap og innsikt. I verste tilfelle kan det forekomme misvisende og ukorrekte svar frem (Thomas et al., 2013). Til tross for dette har forskeren funnet én artikkel som er høyst relevant i forhold denne forenklete systematiserte kunnskapsoppsummeringen. I Amundsen (2009) blir innsatte spurt om deres mening om fengsel som virkemiddel og videre hva de ønsker at fengselet kan bidra med for at det skal oppleves som et virkemiddel. Dette er direkte det denne forenklete systematiserte

kunnskapsoppsummeringen ønsker å belyse, og denne artikkelen er dermed særlig egnet. Det er dog ingen ny kunnskap og det hadde vært ønskelig med flere lignende artikler for å øke denne forenklete systematiserte kunnskapsoppsummeringens reliabilitet og validitet.

Avslutningsvis kan en si at forenklet systematisk kunnskapsoppsummering har både styrker og svakheter. Ved å fremstille og reflektere rundt metodens styrker og svakheter, kan en belyse og imøtekomme metodens svakheter på best egnet måte. Derfor vil det undernevnte basere seg på refleksjon og begrunnelse rundt denne forenklete systematiske kunnskapsoppsummerings valg, da både metodiske og litteraturmessige.

4.7 Styrker og svakheter ved valgt litteratur

4.7.1 Manglende metodedel

I denne forenklete kunnskapsoppsummeringen ble seks aktuelle forskningsbidrag inkludert. Det var tre artikler, derav to forskningsartikler: Giertsen & Kolind (2014) og Amundsen (2009), og en fagartikkel: Lobmaier & Bukten (2013). Det var to rapporter, herunder: Actis (2020) og SERAF (2016). Det var et bokkapittel, herunder: Hansen (2021). I Lobmaier & Bukten (2013) og Giertsen & Kolind (2014) er det ingen metodedel. Hos Lobmaier & Bukten (2013) er ikke dette like kritisk ettersom at dette er en fagartikkel og har referert til kildene som har blitt brukt. Det kunne dog vært nyttig om de la frem hvordan de fant frem til kildene og videre hvordan de har vurdert dem.

I Giertsen & Kolind (2014) derimot er dette mer kritisk, ettersom at dette er en forskningsartikkel. I all hovedsak betyr dette at de ikke har lagt frem hvordan de har gått frem for å finne de resultatene som har fremkommet. Dette anses som alvorlig da en heller ikke kan vurdere deres fremgangsmåte og da ei heller kan vite om resultatene er gyldige og sanne. Dog er begge artiklene publisert i et tidsskrift, hvilket viser til at de begge er fagfelleverdert. Siden fagfellevurderinger er kvalitetsikret av eksperter, kan en derfor si med sikkerhet at metoden som har blitt anvendt er gode og forsvarlige nok. I de resterende artiklene er det beskrevet en metodedel. Det er dog ulikt hvor detaljert metodedelen er, samt hva den inneholder.

4.7.2 Utvalg

I de fire artiklene som inneholder metodedel, beskriver alle deres utvalg. I SERAF (2016) ble det beskrevet at deres utvalg bestod av innsatte fra 57 fengselsenheter. Disse 57 enhetene inkluderte fengsler med høyt og lavt sikkerhetsnivå, overgangsboliger, samt tre fengsler som er forbeholdt soning for kvinner. Dette viser til at utvalget som er trekket ut er bestående av individer med bakgrunn og egenskaper som varierer fra hverandre. Fordelen med dette er at studien inkluderer informanter med ulike variabler. Dette er positivt ettersom at det høyner sannsynligheten for at resultatene som fremkommer er sanne og nøyaktige da dette utvalget er representativt for andre innsatte. Dette anses som viktig da ulike variabler kan ha indirekte påvirkning på resultatet. Så ved å inkludere så mange variabler som mulig kan en derfor utelukke om resultatet fremkommer fordi det er sant eller fordi det er en tredjevariabel som påvirker resultatet (Tuft, 2018).

I denne studien ble i derimot seks enheter ekskludert fra studien. Begrunnelsen for uteblivelsen var på grunn av enhetenes geografiske tilgjengelighet og logistikk. Dette kan være kritisk dersom disse seks enhetene innehar noen kvaliteter som de andre informantene ikke har. Dersom dette er tilfellet kan en gå glipp av viktig informasjon, som kan føre til en type II feil, altså at nullhypotesen aksepteres, når den egentlig er inkorrekt. For å unngå dette har studien gjort rede for at enhetene ikke skiller ut andre forskjeller, foruten om beliggenhet fra de andre enhetene som var inkludert i materialet. Dette indikerer at det finnes en risiko for feilinformasjon dersom variabelen sin beliggenhet har en innvirkning på resultatene, men at forskerne er klar over dette kan være med på å belyse og reflektere om resultatenes gyldighet. Deriblant kan det undres om måleenheten «innsattes bruk av rus i fengsel» kan være inkorrekt, da beliggenhet kan påvirke muligheten for innsmugling av narkotika. Oppsummerende vil det allikevel kunne konkluderes med at studien har inkludert stor grad av variabler som vil føre til en større sannsynlighet for valide og reliable resultater.

Både Amundsen (2009), Hansen (2021) og Actis (2020) gjorde også rede for variabler og rekruttere informanter fra ulike steder. I Amundsen (2009) ble informanter under 35 år, som ble

definert som gjengangere rekruttert fra fire ulike norske fengsler. I likhet med SERAF (2016) kan det diskuteres hvorvidt det hadde vært ønskelig med flere innsatte da gjerne eldre, ikke-gjengangere og fra flere enheter. Hansen (2021) var bestående av to ulike intervjusett. Der den ene inneholdte individuelle intervju, her var informantene domfelte menn. I det andre intervjusettet ble gruppeintervju gjennomført, der syv ansatte i kriminalomsorgen deltok. Det hadde vært ønskelig og også intervju kvinner, for å kunne forhindre en svarskjevhet. Foruten om dette, har Hansen (2021) ikke beskrevet flere variabler hos informantene. Det er derfor vanskelig å vurdere hvorvidt variablene har en eventuell innvirkning på resultatene, og videre hvordan en kan gjøre rede for deres relevans.

I Actis (2020) sin rapport blir ansatte fra kriminalomsorgen spurt om helse- og rusutfordringene i fengslene. Her blir variablene kjønn, arbeidserfaring og type fengsler de jobber i identifisert og beskrevet. Her kan det se ut som at informantene består av flere ulike mennesker med ulike variasjoner, som godt kan danne et representativt utvalg for resten av befolkningen av norske fengselsbetjenter. Det var 55 prosent menn og 45 prosent kvinner som deltok i studien. Dette viser til en nokså jevn inkludering av begge kjønn. Det var 60 prosent av informantene som hadde mer enn ti års jobberfaring i fengsel, og det var 61 prosent av informantene som jobbet i et fengsel med høy sikkerhet.

I SERAF (2016) sin studie var det 1499 innsatte som svarte på spørreskjemaet, herunder 1396 menn og 96 kvinner. Studien angir ikke hvor mange som ble spurt eller hvor mange som ikke gjennomførte spørreundersøkelsen. Dette er problematisk da en lav svarprosent bidrar til store konfidensintervaller, som sammen med en eventuell respons-bias vil kunne redusere presisjonen i estimatoren og dermed resultere i at studien har vanskeligheter med å generalisere funnene til resten av fangebefolkningen (Ødegård, 2008).

Imidlertid er det allikevel et stort antall som har besvart spørreskjemaet og dersom en tar i betraktning at det ikke er så stor fangebefolkning i Norge, kan utvalget allikevel være representativt. Dette kan bli kalkulert gjennom konfidensintervall, som beregner statistisk

feilmargin rundt utvalgsresultatene, slik at man med en viss grad av sikkerhet kan si at feilmargin reflekterer den reelle populasjonen (Tuftes, 2018), men i studien blir ikke dette beskrevet.

Men om en vet både studiens antall informanter og befolkningen en ønsker å studere sitt antall medlemmer, kan en fint regne ut dette selv. I dette tilfellet anvender forskeren en nettside, kalt surveymonkey (<https://no.surveymonkey.com/mp/margin-of-error-calculator/>) som beregner dette for en. Dersom vi tar utgangspunktet at det sitter ca. 3500 mennesker i fengsel i Norge, som det ble vist til i innledningen, og setter dette i formelen opp mot 1499 informanter kan siden beregne resultatets feilmargin i forhold til den reelle fangebefolkningen. Nettsiden beregnet ut at det var to prosent feilmargin, dersom en tok utgangspunkt i et konfidensintervall på 95 prosent. Dette betyr at studiens resultater med 95 konfidensgrad varierer to prosent over og under det resultatet som fremkom i studien. Dette kan derfor anses som en ganske så god representasjon av fangebefolkningen.

Allikevel skal en til tross for god svarprosent, vurdere hvorfor enkelte ikke svarer på spørreskjemaet, og videre hva slags innvirkning det har på resultatene. Som i dette tilfellet kan det tenkes at innsatte opplever vanskeligheter med rusbruk på grunnlag av opphold i fengsel, og dermed synes det er vanskelig å besvare en undersøkelse rundt dette. Dette kan eventuelt hindre at viktige belysninger kommer frem. Også hos Actis (2020) er dette aktuelt dilemma, men hos de var det en mindre svarprosent. De spurte alle medlemmene i Norsk fengsels- og friombudsforbund, som er bestående av 3500 medlemmer. Av disse var det 653 som gjennomførte undersøkelsen. Ifølge beregningen på surveymonkey, nevnt ovenfor, indikerer dette en feilmargin på tre prosent, dersom en tar utgangspunkt i et konfidensintervall på 95 prosent.

I Hansen (2021) er det ni domfelte informanter og syv informanter som var ansatte. Hos Amundsen (2009) var det ti informanter som ble definert som gjengangere i fengsel. Hos Hansen (2021) og Amundsen (2009) er det litt annerledes ettersom de har en kvalitativ studie. Da kvalitative metoder krever mer tid og ressurser, er det derfor begrenset hvor mange mennesker som kan være informanter. Dessuten kan det være utfordrende å generalisere kvalitative funn, ettersom

de er mer komplekse. Til tross for at kunnskapen ikke direkte kan generaliseres, kan den gi essensiell informasjon om komplekse temaer og gi grunnlag for videre spørsmål og forskning, hvilket igjen kan utvide feltet og dermed også svarene.

4.7.3 Tidsperiode

Alle forskningsbidragene foruten om Hansen (2021) beskriver tidsperioden studien ble gjennomført i. Dette er en viktig variabel som er nødvendig å ha kontroll over, da den kan ha en innvirkning på resultatene. På grunnlag av at studier som kun er utført i en viss tidsperiode, kan være preget av en eventuell tredjevariabel, kan dette utløse en type II feil. Eksempelvis kan historiske eventer som oppstod på samme tid som studien påvirke resultatene. Dermed er det viktig å redegjøre for tidsperioden, samt drøfte om tidsperioden kunne ha en virkning på resultatene. Følgelig kan det derfor være validitetsmessig utfordrende at Hansen (2021), ikke har oppgitt dette. I studien fra Actis (2020), som omhandler helse- og rusutfordringene i fengselet, ble forsket på i 2020. I 2020 kom også korona til Norge, og som ettervirkning måtte Norge stenges ned. Dersom studien ble utført i slutten av 2020, kunne det derfor undres hvorvidt resultatene ble påvirket av dette. Det kunne tenkes at koronasituasjon som medførte stenging og dermed dårligere tjenestekvalitet, kunne føre til at tilbudene ved fengslene var begrenset, noe som igjen kunne påvirke innsattes helse- og rusituasjon. Derimot viste studien til at undersøkelsen ble gjennomført i perioden 13. januar til 26. februar, som var før nedstengingen 12. mars.

Hos Amundsen (2009) ble studien gjennomført i 2007 og hos SERAF (2016) ble studien gjennomført i perioden 2013 til 2014. Til tross for at det ikke er noe som tilsier at det er noe i disse tidsperiodene som kunne hatt en innvirkning på resultatene, kunne det allikevel vært ønskelig å gjennomføre lignende studier i nyere tid, for å kunne sammenligne svarene. Dersom de var omtrent like, ville dette styrke studienes ytre validitet. Om ikke kunne dette bidra til nye forskerspørsmål, og dermed ny forskning som kunne utviklet forståelsen i fagfeltet.

4.7.4 Metode

Hos SERAF (2016) og Actis (2020) ble det gjennomført en kvantitativ spørreundersøkelse. Fordelen med en slik kvantitativ metode er at den gir data i en form av målbare enheter. Ved å anvende denne metoden kan en derfor gå i bredden og undersøke mange undersøkelsesenheter, samtidig danne et bilde om befolkningens gjennomsnitt. Dette gir resultater uten tolkning og kan derfor vise nøytralitet. Ulempen ved en kvantitativ metode er at en ikke får studert komplekse temaer, og får ei gått i dybden på spørsmålene som stilles (Dalland, 2017).

Når det gjelder spørreundersøkelser har de også noen videre fordeler, som er verdt å nevne. Deriblant er dette en enkel metode som er lite tid- og ressurskrevende. Dette baseres på at spørreundersøkelsene fint utarbeides og besvares på nett. Det gjør det dermed enklere for forskerne å lage, samt endre spørreundersøkelsen om nødvendig før anvendelse. Videre er det enkelt å sende spørreundersøkelsen til innsatte, og enkelt for innsatte å gjennomføre. Dette kan bidra til å øke responsraten. Spørreskjemaer sikrer også at forsker ikke behøver å være til stede. Resulterende vil dette kunne forhindre en eventuell bekreftelses-bias. Bekreftelses-bias omhandler at forskeren søker etter bekreftelse på sin hypotese (Sleegers et al., 2019). Dessuten kan faktoren om at det ikke behøves tilstedeværelse av forskeren bidra til at spørreskjemaer vil anses som en skånsom og lite inngripende metode.

Metoden sikrer også at anonymitet blir ivaretatt. Dette kan igjen øke muligheten for at flere informanter er villig til å delta, samt at de svarer ærlig. En annen fordel med anonyme svar er at sosial ønskverdighet reduseres. Sosial ønskverdighet viser til deltakerens tendens til å svare på bakgrunn av det han eller henne oppfatter som sosialt akseptabelt, istedenfor å oppgi det en egentlig er sant (Meston et al., 1998).

Ulempene ved spørreskjemaene er muligheten for at deltakerne enten misforstår eller ikke forstår spørsmålene som blir stilt. Dersom en hadde anvendt intervju, kunne dette lett blitt oppklart da enten ved at intervjueren forstår at informanten ikke forstår eller ved at informanten selv spør om oppklaring. Videre vil spørreskjemaene sette begrensninger for oppfølgingsspørsmål, som kunne være nyttig dersom en ønsker en utdypning av informantens uttalelse. Likevel kan disse ulempene

unngås dersom spørreundersøkelsen er godt utarbeidet. Dette innebærer at spørsmålene må være godt formulert og spørreskjemaet må være enkelt å anvende (Almeida et al., 2017).

I Actis (2020) ble dette sikret ved at de i tillegg til faste svaralternativer, hadde spørsmål der det var mulig å skrive i fritekst. Dette bidro til at informantene selv kunne gi beskrivelser og kommentarer. Hos SERAF (2016) ble det anvendt en spørreundersøkelse som tidligere hadde blitt utviklet av fagarbeidere i SIRUS. Spørreundersøkelsen hadde også tidligere blitt anvendt for å undersøke rusbruk hos innsatte i fengsel. På bakgrunn av dette hadde derfor spørreundersøkelsen blitt utarbeidet av fagfolk, samt testet tidligere. Før anvendelsen i denne studien ble spørreundersøkelsen delvis modifisert og flere standardiserte instrumenter inkludert. Dette er en fordel da god utarbeidelse og testing av spørreskjemaet indikerer at spørreskjemaet bidrar til svar som er mer reliable og valide.

I forskningsbidragene fra Amundsen (2009) og Hansen (2021) ble det gjennomført kvalitativt intervju. Fordelen ved en slik kvalitativ metode er at det gir innsikt av menneskers mening og opplevelser, og kan på denne måten få en forståelse av sosiale fenomener. Ved å anvende denne metoden kan en derfor gå i dybden av ulike temaer. Metoden sikrer fleksibilitet noe som er med på å kunne utdype forståelsen, samt å finne kunnskap om det særegne. Forskningen kjennetegnes ved et nært forhold mellom forsker og informant, der intervjusamtalene bidrar til utvikelse av forståelsen til et gitt fenomen (Dalland, 2017; Thagaard, 2018).

Hos Amundsen (2009) ble det gjennomført individuelt intervju som var åpent. I motsetning til Hansen (2021), der det ble gjennomført både individuelle og gruppeintervjuer som var semistrukturerte. Likheten mellom intervjuene er at begge tilstreber med å få fyldige og omfattende kunnskap om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon, og videre hvilke synspunkter og perspektiver de har på intervjuets tema (Thagaard, 2018).

Relasjon har en stor og flertydelig betydning i intervju. Forholdet mellom forsker og informant er alfa og omega for et godt intervju. Dersom informant får en dårlig relasjon til intervjueren, kan dette bidra til at informanten ikke ønsker å dele informasjon. Motsatt kan derfor

en god forbindelse skape trygghet mellom informant og intervjuer, og dermed generalisere åpenhet rundt stilte spørsmål. Følgelig kan også en god kontakt føre til at informanten blir mer åpen enn det personen selv egentlig vil. Dette kan være problematisk, ettersom at stor åpenhet hos enkelte deltakere kan føre til utfordringer til informantene i etterkant (Thagaard, 2018). Dessuten kan intervjueren bidra til sosial ønskevridighet og bekreftelses-bias, noe som kan uheldig påvirke svarene (Meston et al., 1998; Slegers et al., 2019). Dette er noe som en imidlertid kan begrense ved at intervjuer forbereder seg godt til intervjuet og at intervjuer har en ikke-dømmende atferd som er lyttende og interessert.

Alt tatt i betraktning bidrar intervjuer til større responsrate. Dette begrunnes med at intervjuer kan motivere en informant til å svare. Dessuten kan uklarheter og misforståelser oppklares, samt at intervjuer kan benytte oppfølgingsspørsmål for å unngå uklare eller ufullstendige svar.

Hos Amundsen (2009) ble det gjennomført et åpent individuelt intervju. Dette viser til en form for intervju som baseres på en ustrukturert samtale mellom forsker og informant. Fordelen med en slik intervjuform er at spørsmålene dannes på grunnlag av spontane spørsmål som er frembrakt som et svar på hva informanten har sagt. På denne måten kan en naturlig følge opp viktige temaer og få et fullstendig bilde av fenomenet en studerer. Ulempen med en slik metode er at en går glipp av viktige spørsmål, da man kan spore av med andre temaer. Dette kan en unngå om forskeren er målbevisst over hvor intervjuet skal hende hen og være evnedyktig til å kunne lede intervjuet dersom intervjuet er på avveie. I forhold til Amundsens (2009) studie kan det se ut til at dette har blitt godt ivaretatt. I artikkelen vises det godt til at informantene deler ulik informasjon, som alle er relevante til spørsmålet om «tro på fengsel som et virkemiddel?».

I Hansens (2021) studie ble det gjennomført individuelle- og gruppeintervjuer som var semistrukturerte. Semistrukturert intervju består av forhåndsbestemte spørsmål, som blir stilt i lik rekkefølge til de samme informantene. I tillegg er det mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål til informanten dersom det behøves. I likhet til åpent intervju kan ulempene med en slik intervjuform

være avsporing. Om en dog er en målbevisst intervjuer, vil denne metoden gi en viss struktur ettersom at en følger visse spørsmål som alle skal igjennom. Fordelen med et slik sett er at intervjuet kan føles mer behagelig som en samtale, i tillegg til at det oppleves profesjonelt.

Hansen (2021) gjennomførte også gruppeintervju, i tillegg til individuelt intervju. Et gruppeintervju kjennetegnes ved at det er flere informanter som deltar, i tillegg til en moderator som leder intervjuet. Gruppeintervju baseres på en ikke-styrende stil, der målet er å frembringe forskjellige synspunkter om emnet som kan drøftes imellom informantene i gruppen. Fordelen ved en slik intervjuerstil er at en kan frembringe mer informasjon hos informantene enn ved individuelt intervju da gruppen kan drøfte og bidra til uttalelser som påvirker hverandres refleksjoner og tanker. Motsatt kan også gruppeintervju gi mindre informasjon. Dette kan skyldes sammensetningen av gruppen og/eller at gruppemoderatoren ikke innehar evner til å kunne motivere til informasjonsdeling. Det kan derfor være viktig å vurdere nøye hvorvidt gruppen du ønsker å intervju vil være hensiktsmessig å intervju i gruppe, samt om samtaleemnet egner seg best i gruppe eller individuelt. En annen ulempe er at gruppeintervju reduserer moderatorens kontroll og ved ivrige deltakere kan samspillet bli noe kaotisk og samtaleemnene kan fort spore av. Dette er noe en imidlertid kan unngå dersom moderatoren er god til å gripe inn og styre gruppen på rett spor igjen (Kvale et al., 2009).

Hos Hansen (2021) har forskeren valgt å intervju innsatte individuelt og ansatte i gruppe. Dette kan anses som fordelaktig da innsatte er en sårbargruppe og emnet de snakker om, kan for enkelte være følsomt. Det kan derfor være positivt å intervju dem hver for seg, da det kan føles mer trygt å kun dele til intervjueren, og ikke med flere med-innsatte. Når det gjelder ansattgruppen, kan det være positivt å intervju dem i gruppe. Dette kan forstås gjennom at de jobber sammen og er derfor mest sannsynlig trygge på hverandre. Samtidig kan en stødig gruppe som sannsynligvis ønsker å dele erfaringer, sammen kunne danne en fri og naturlig interaksjonsprosess gjennom gruppen. Resulterende kan det frembringe kunnskap og erfaringer som ellers hadde vært vanskelig å få frem foruten om gruppedynamikken.

4.7.5 Analyse

Det er kun forskningsbidragene Hansen (2021) og SERAF (2016) som inneholder analysedel. Dette kan være problemfylt, ettersom at hvordan en analyserer resultatene påvirker hvordan resultatene fremstilles. Dette indikerer at dersom en anvender en tvilsom analysemetode, kan det føre til en fremstilling av uriktige svar. Hos Hansen (2021) ble det benyttet analyseformen direkte innholdsanalyse. Innholdsanalyse er en teknikk der intervjuets innhold blir tolket opp mot sin mening. På bakgrunn av funnene vurderer en hvilke temaer som fremkommer fra informantenes uttalelser. Deretter kan en systematisk fordele meningene i de ulike temaene. Om ønskelig kan en da kvantifisere omfanget av temaene (Kvale et al., 2009).

Fordelen ved en slik metode er at en enkelt kan vise resultatene systematisk og ryddig, basert på et datamateriale som kan virke noe kaotisk. Dessuten kan en ved denne metoden både vise frem kvantitative og kvalitative resultater. Ulempen derimot er at forskeren kan feiltolke informantenes uttalelser, og på grunnlag av dette danne uriktige temaer. Dette kan dog forhindres om to forskere uavhengig av hverandre kunne vurdere datamaterialet og at begge måtte vurdere uttalelsene for om de faktisk reflekterte et valgt tema. I Hansens (2021) har forskeren valgt å løse denne reliabilitetsutfordringen ved at datamaterialet ble gjennomlest to ganger for å sikre at de var enige i konklusjonene som ble trukket.

Hos SERAF (2016) er det ingen bestemt analysemetode som blir anvendt. Det blir allikevel beskrevet hvordan de har analysert og fremstilt resultatene. SERAF (2016) har valgt å vise resultatene rent beskrivende, der resultatene beskrives i hele tall og prosenter. I fremstillingen har de valgt å dele mellom menn og kvinner, ettersom at det i enkelte i spørsmål var store forskjeller, til tross for at det ikke var forskjeller på flere spørsmål. Dette kan anses som fordelaktig ettersom at det ofte er store forskjeller mellom mannlige og kvinnelige innsatte. Dersom de hadde satt kjønnene sammen i sammenstillingen av svar kan dette derfor skjule viktige forskjeller, og svarene kan dermed anses som misvisende.

SERAF (2016) har også i enkelte svar som inneholder tabeller med variabelen «fødeland», valgt å slå sammen flere kategorier av fødeland. Dette kan være problematisk da en kan miste enkelte av nyansene ved resultatene. Forskerne i SERAF har dog vurdert at det var mer hensiktsmessig å slå sammen enkelte fødeland da det ga store nok grupper til å kunne utføre mer robuste sammenligninger.

I analysedelen viser også SERAF (2016) til utfordringen rundt at noen av informantene ikke besvarte alle spørsmålene i spørreskjemaet. De beskriver at årsaken for at enkelte ikke svarer kan være flere. De viser til eksempler som at deltakerne misforstod eller at de av annen grunn ikke ønsket å svare. Det kan ses på som problematisk at de ikke vet feilkilden til hvorfor enkelte har valgt å unngå å besvare enkelte spørsmål, da dette kan være en feilkilde i resultatfremstillingen. En annen utfordring er at SERAF (2016) har valgt å fremvise resultatene basert på den totale svarprosenten, altså 1499. Dette kan være misvisende ettersom at det kan se ut som at grafene reflekter hvor mange prosent av 1499 personer, den påstanden gjelder, når det i virkeligheten kan være flere mørketall. Dette kunne vært forbedret ved at SERAF (2016) skrev under hver graf hvor mange som faktisk besvarte det spørsmålet.

En siste utfordring er at SERAF (2016) ikke har foretatt noen statistiske tester for å undersøke om det er statistisk signifikante forskjeller mellom de ulike spørsmålene, som omhandler hvorvidt det kan bli konkludert med at resultatet skyldes tilfeldigheter eller om det er en virkelig korrelasjon. Dette kunne vært nyttig å vite i forhold til hvert spørsmål som har blitt presentert, for å kunne undersøke hvorvidt de ulike svarene er valide. Det har dog blitt tidligere i denne teksten visst til studiens konfidensintervall, som beregner hvor sikre en kan være på at estimatene er riktige. Det kom frem til at det var to prosent sannsynlighet for feilmargin, dersom en tok utgangspunkt i en konfindensgrad på 95%. Dette indikerer en nokså god representasjon av fangebefolkningen, og svarene er derfor en god representasjon av de faktiske resultatene.

4.7.6 Ethiske vurderinger

Det er kun SERAF (2016) og Amundsen (2009) som beskriver etiske betraktninger ved deres studie. Dette er bekymringsverdig ettersom at mangel på etiske vurderinger kan gi indikasjon på at de ikke har vurdert og lagt til rette for å forhindre etiske trusler i studien. Etikk omhandler normene for god og egnet handling. Etikken funksjonerer som en veiledning og grunnlag for vurderinger før vi handler (Dalland, 2017). Dette er viktig i arbeidet med mennesker og spesielt med sårbare mennesker, slik som innsatte i fengsler.

Amundsen (2009) beskriver at det ble foretatt frivillig samtykke av alle informantene før intervjuene ble påbegynt. Informert samtykke foreligger når forskningsdeltakerne orienteres med forskningens formål og viktig informasjon om hvordan forskningen vil påvirke informanten. Videre blir deltakerne opplyst om at det er frivillig å delta i studien og at de kan trekke seg når som helst (Kvale et al., 2009). Denne informasjonen gir forskningsdeltakeren mulighet til å kunne vurdere hva dette innebærer for den enkelte og videre om en basert på dette, ønsker å delta. Dette er viktig ettersom studier, som i dette tilfellet kan spørre om personlig informasjon, som kan være sårbart å dele. Da er det nødvendig at deltakeren selv er bevisst på dette og kan bestemme selv hvorvidt en ønsker å delta.

Til tross for at deltakerne selv har valgt å gi informert samtykke, er det et forskningsetisk krav om at informasjon som deles skal holdes konfidensielt, og videre at kun nødvendig informasjon blir delt. Amundsen (2009) viser til at hun ivaretar anonymitet ved å unngå utgivelse av personidentifiserende opplysninger. Videre har hun også kortet ned sitatene og gjort om dialekt til bokmål, for at utsagnene skal være mindre avslørende. Dette er viktig ettersom at innsatte er en sårbar gruppe og at eventuelle uttalelser kan sette dem i en viss fare, dersom de blir gjenkjent.

I SERAF (2016) ble også informert samtykke anvendt. Foruten om dette har ikke SERAF (2016) beskrevet noe mer om etiske betraktninger, foruten om at prosjektet deres har blitt godkjent av Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK). REK er en forskningsetisk komité som er bestående av medlemmer med ulike fagbakgrunn (medisin, psykologi, juss, sykepleie og etikk). Deres oppgave er å vurdere all medisinsk og helsefaglig forskning som

involverer mennesker, menneskelig biologisk materiale eller helseopplysninger. Forskningen må bli forhåndsvurdert godkjent før forskningen kan starte. Dette er for å sikre at etiske retningslinjer blir ivaretatt (Dalland, 2017). Konkluderende betyr det derfor at SERAF (2016) overholder de etiske retningslinjene i sin studie, ettersom at den er godkjent av REK på forhånd.

4.8 Fordeler og ulemper ved valg av litteratur

Oppsummerende ble det funnet seks forskningsbidrag som var aktuelle i anvendelsen av litteraturgjennomgangen. Alle forskningsbidragene var norske. Kun Kolind & Giertsen (2014) studerer fengsler i landene Sverige, Danmark og Finnland, i tillegg til Norge. Dette skyldes at det ikke ble funnet andre aktuelle forskningsbidrag i Skandinavia, til tross for både svensk og dansk litteratursøk. Det kan derfor vurderes hvorvidt ordene som ble anvendt er optimale, eller om det hadde vært andre synonymer på dansk og svensk som hadde vært bedre tilpasset. Videre har det kun blitt gjennomført svenske og danske søk på Google Scholar og deres nasjonale kriminaltidsskrift. Det kunne derfor ved bedre tid vært aktuelt å gjennomføre flere søk ved andre databaser.

Det ble funnet både kvantitative og kvalitative funn. Dette er fordelaktig med tanke på at problemstillingen søker både kvantitative og kvalitative funn. Til tross for flere kvalitative funn, var det kun en forskningsartikkel som var direkte relevant, der forskerspørsmål samsvarer med denne litteraturgjennomgangens problemstilling, Amundsen (2009). Gjennom ulike søk i ulike søkemotorer har det blitt forsøkt å finne flere lignende artikler, uten hell. Det har blitt forsøkt gjennom Google Scholar sine funksjoner å finne beslektede artikler og andre forskningsbidrag som anvender Amundsen (2009) som kilde.

5 Resultater

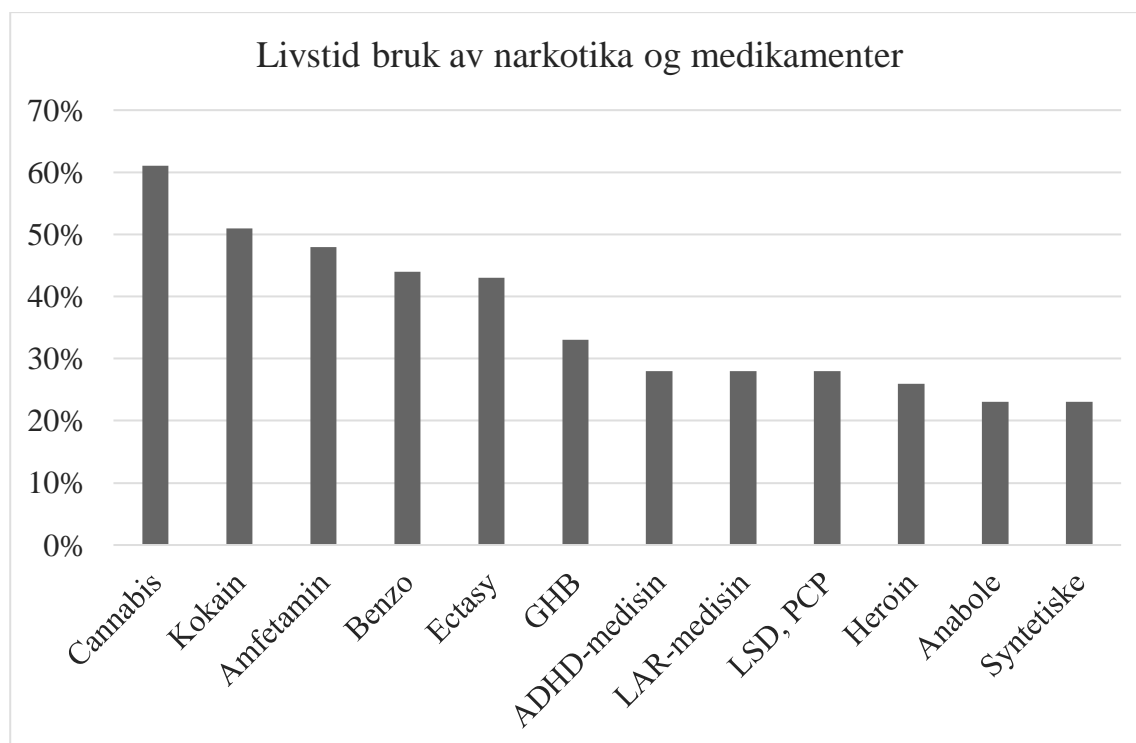
Studien ønsker å besvare problemstillingen som er bestående av to deler; 1) Hvordan påvirker fengselet innsattes forhold til rus, og 2) hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet? På grunnlag av dette blir resultatene oppdelt etter de to ulike delene av problemstillingen.

5.1 Fengselets påvirkning på innsattes forhold til rus

Ifølge studien fra SERAF (2016) vises det til at 65 prosent av deres informanter fra fengselet hadde erfaring med bruk av alkohol, narkotika og/eller medikamenter som ikke var forskrevne, for å oppnå rus. Derav var 89 prosent av innsatte som en eller annen gang hadde brukt alkohol, narkotika eller medikamenter, hadde prøvd mer enn to ulike stoffer. 45 prosent av disse, hadde anvendt minst ti ulike rusmidler. Grafen nedenfor viser prosentandelen til livsbruket av ulike rusmidler hos innsatte (Bukten et al., 2016).

Graf 1

Graf 1 viser innsattes livstid bruk av narkotika og medikamenter..

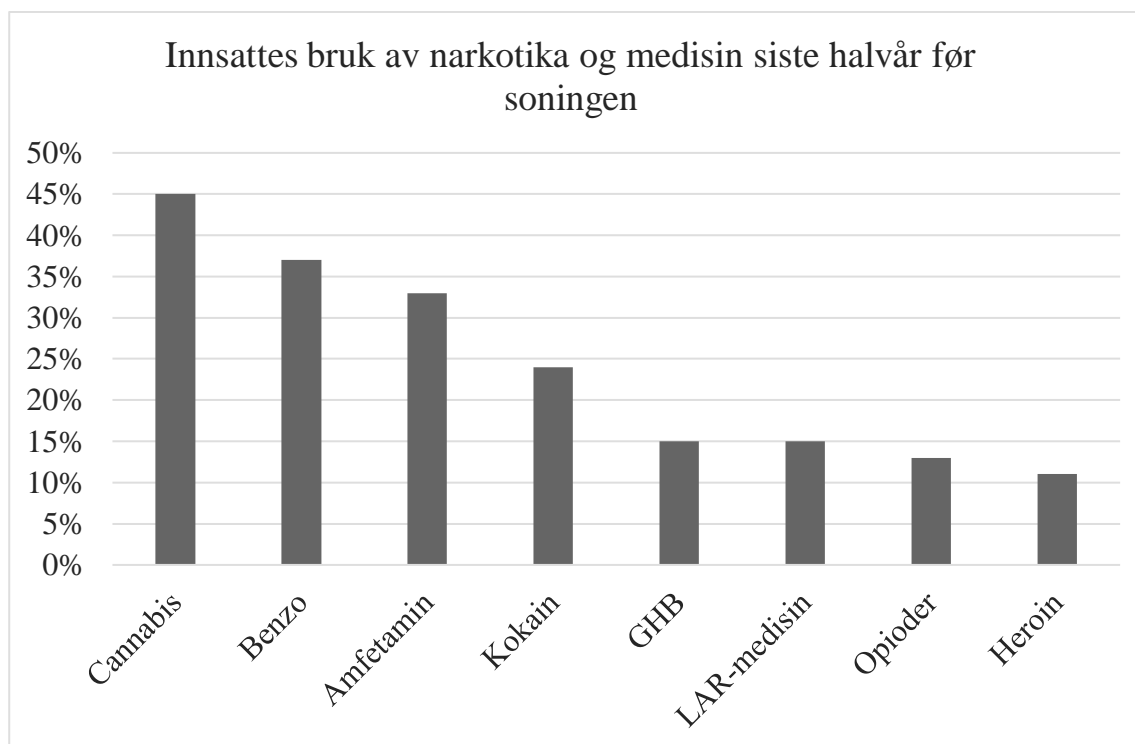

5.1.1 Innsattes forhold til rus før, under og etter dommen

Studien fra SERAF (2016) viser også til at hele 50 prosent av innsatte, hadde i seksmånedersperioden før fengslingen, et daglig bruk av rusmidler. I grafen under presenteres hvilke rusmidler som 50 prosent av de innsatte hadde anvendt i halvåret før soningen (Bukten et al., 2016).

Graf 2

Graf som viser innsattes bruk av narkotika og medisiner siste halvår før soningen.

Videre viser studien at 55 prosent av innsatte var ruspåvirket da de begikk lovbruddet som de soner for. Derav var 27 prosent av informantene påvirket av narkotika, der 15 prosent var påvirket av alkohol. 17 prosent var påvirket av både narkotika og alkohol (Bukten et al., 2016).

Tabellene under viser påvirkning under nåværende og tidligere lovbrudd, delt inn under kjønn.

Tabell 4

Tabell som viser innsattes påvirkning nåværende lovbrudd.

	Menn	Kvinner	Totalt
Ikke påvirket	492 (35,2%)	34 (35,4%)	528 (35,2%)

Påvirket av alkohol	210 (15%)	13 (13,5%)	223 (14,9%)
Påvirket av narkotika	317 (22,7%)	26 (27,1%)	345 (23%)
Påvirket av begge deler	240 (17,2%)	16 (16,7%)	256 (17,1%)

Tabell 5

Tabell som viser innsattes påvirkning under tidligere lovbrudd.

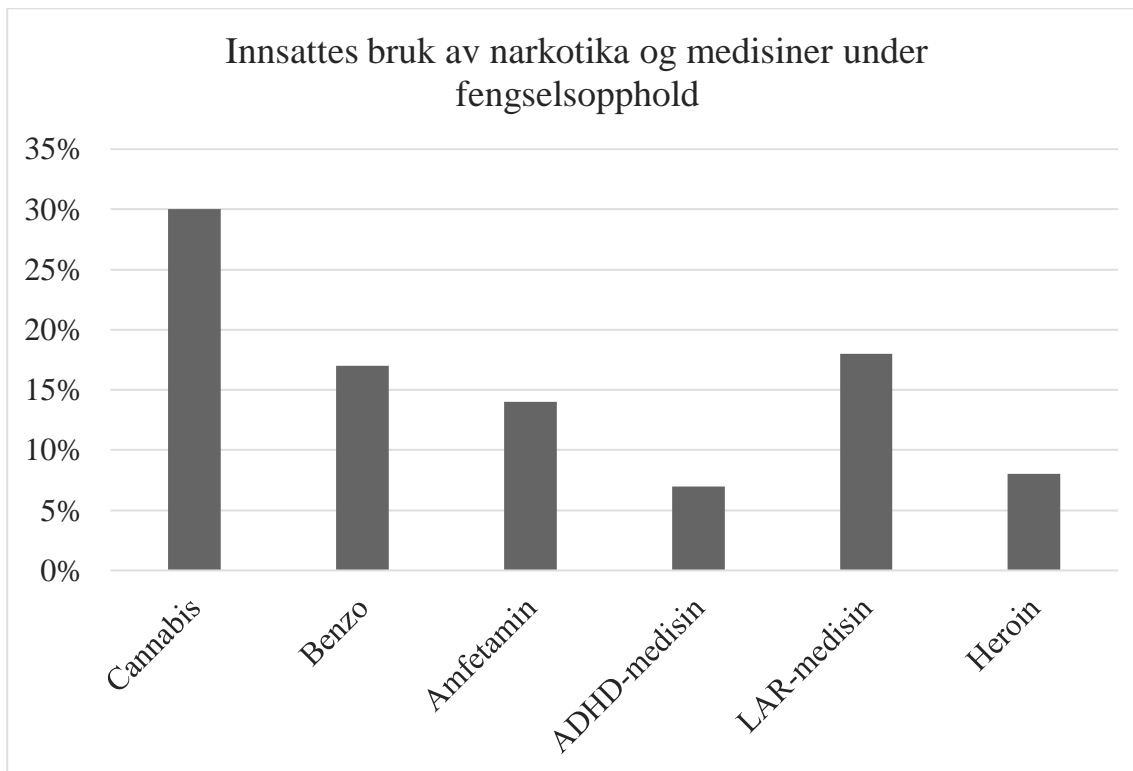
	Menn	Kvinner	Totalt
Ikke påvirket	485 (34,7%)	43 (44,8%)	530 (35,4%)
Påvirket av alkohol	149 (10,7%)	5 (5,2%)	154 (10,3%)
Påvirket av narkotika	223 (16%)	22 (22,9 %)	246 (16,4%)
Påvirket av begge deler	366 (26,2%)	18 (18,8%)	384 (25,6 %)

Det var 35 prosent av innsatte som oppga at de hadde anvendt rusmidler under soningen.

Derav sa 30 prosent at de hadde brukt cannabis, mens 14 prosent hadde bruk amfetamin og 8 prosent hadde brukt heroin (Bukten et al., 2016)..

Graf 3

Graf som viser innsattes bruk av narkotika og medisiner under fengselsopphold.

Til tross for at de fleste innsatte som anvender rusmidler, har en forhistorie til rusbruk, viser Actis til at 36 prosent av deres informanter bekrefter at de kjente til flere tilfeller der innsatte uten forhistorie utvikler et forhold til rusmidler under soningen. Også innsatte med tidligere historikk med rusmidler, kan bli avhengige av «nye» stoff under fengsling. Eksempelvis rapporterer Actis (2020) om tilfeller der innsatte med LAR-behandling³, selger sine doser videre (Actis, 2020).

Det har vært utfordrende å finne direkte funn på hvordan innsattes forhold til rus har vært etter en fengsling. Det finnes dog noen indikasjoner på at flere innsatte sliter med rusproblematikk etter løslatelse. Deriblant viser studien fra SERAF (2016) at blant informantene som oppga et daglig bruk av rus før fengsling, var det hele 80 prosent av dem som hadde tidligere sittet inne. Dette indikerer at flere av de innsatte som opplever vanskeligheter med rus, har en tendens til å være gjengangere i fengselet (Bukten et al., 2016). Bekreftende hevder Bukten og Lobmaier (2013) at rusmiddelbruk blir betraktet som den ledende årsaken til gjentatte fengselsopphold (Bukten &

³ LAR er en behandling som kun gis til de som har en sterk avhengighet av opioider, som heroin.

Lobmaier, 2013). Videre viser en annen studie at dødsfall forårsaket av overdose er årsaken til 85 prosent av dødsfallene som inntreffer hos innsatte en uke etter løslatelse (Bukten et al., 2017).

5.2 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet

I denne delen ønskes det å besvare tre forskerspørsmål, herunder: i) ulike standpunkter til hva som forsterker innsattes rusmisbruk i fengsel, ii) hvilke faktorer i fengselet som bidrar til rusfrihet og iii) innsattes forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme deres rusfrihet. Etter koding av litteraturbidragene, ble det dannet tre temaer, herunder: 1) soningens funksjon og rammer, 2) det relasjonelle miljøet i soningen og 3) informasjon, råd og veiledning. Disse temaene inneholder flere bidrag til disse forskerspørsmålene og blir derfor presentert etter kodingen og ikke på tvers av hvert forskerspørsmål.

5.2.1. Hvilke faktorer i fengselet påvirker innsattes rusfrihet?

I temaet soningens funksjon og rammer, viser studien fra Giertsen og Kolind (2014) til at isolasjon ble fremhevet som et problematisk aspekt hos fengselets struktur. Isolasjon blir av de ansatte beskrevet som helsemessig uforsvarlig, hvilket kan medfølge alvorlige fysiske og/eller psykiske plager. De ansatte antyder at slike begrensninger kan medføre vanskeligheter som i større grad bidrar til forsterket rusbehov, enn å bidra til rusfrihet. Også enkelte kontrollsanksjoner blir nevnt som problematiske hos de ansatte. Deriblant urinprøver som blir anvendt for å kunne oppdage eventuell rusbruk, hevder de kan oppleves som et brudd på de innsattes integritet. Dette beskriver de ansatte som problemfylt, da disse kontroll- og sikkerhetsrutiner setter en begrensning i følge opp og gi den enkelte innsatte mulighet til å utprøve nye utfordringer (Giertsen & Kolind, 2014).

I temaet det relasjonelle miljøet under soningen, viser Hansen (2021) til at domfelte er avhengige av å etablere en god relasjon, for å kunne ha muligheten for bedringsprosesser (Hansen, 2021). Dessverre forteller ansatte fra studien til Giertsen og Kolind (2014) om et distansert forhold mellom ansatte og innsatte. Dette bekrefter også Hansen (2021), som gjenga en innsatt som sa at han eller hun ikke snakket med sin kontaktbetjent om sine problemer (Hansen, 2021).

I Actis (2020) blir det også fremstilt at innsattes relasjon til hverandre kan gi uheldige utfall, da deling av rus mellom innsatte skaper samhold. Ansatte i studien forteller at LAR bidrar til en delingskultur i norske fengsler, der innsatte som mottar LAR-medisin selger sine doser. I enkelte situasjoner blir innsatte truet og tvunget til innsmugling, oppbevaring og salg. Dette bidrar til at flere blir satt i gjeld, som kan gi problemer også etter endt soning. Familie kan også bli truet dersom innsatte ikke gjør det han eller hun blir bedt om. Dette skaper mye frykt for hva som kan skje både med personen selv og familien (Actis, 2020).

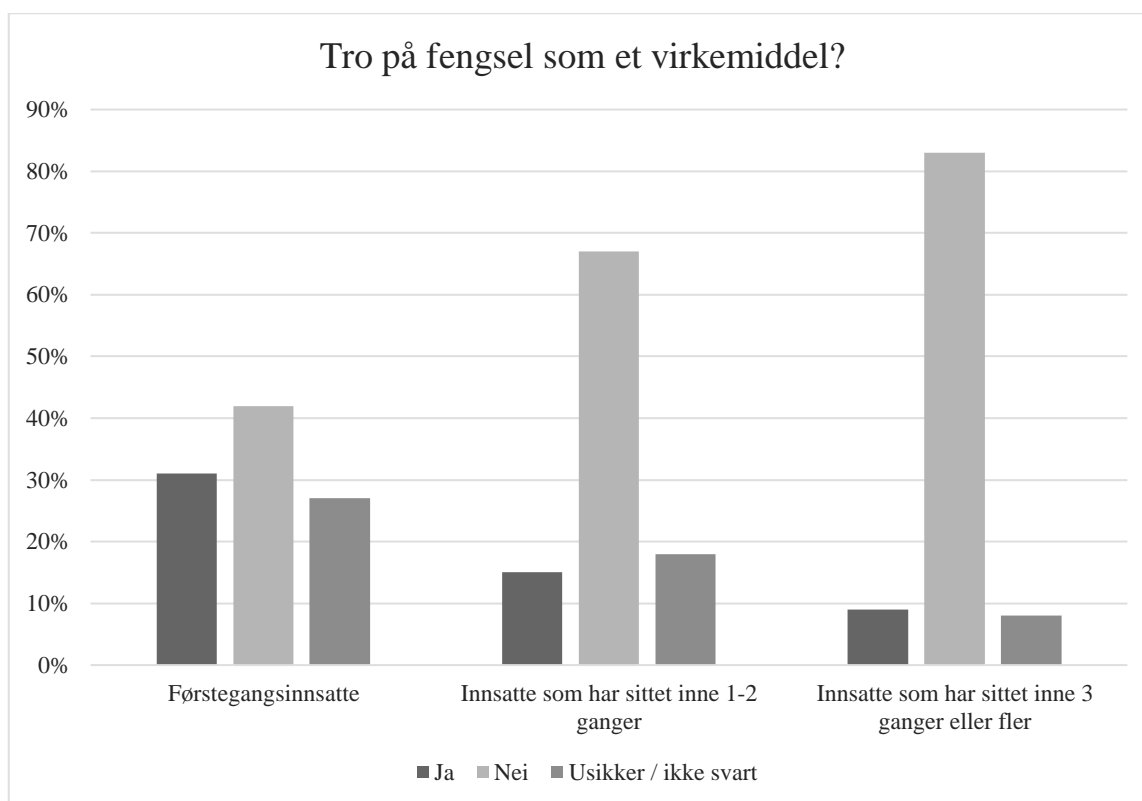
Informantene i Amundsens (2009) sier videre at de opplever liten grad av informasjon, og at de mangler råd og veiledning. Bekreftende var det ingen av informantene som visste hva §12-soning⁴ er. Derimot viste flere til at retten hadde anbefalt behandling, til tross for at dette ikke har latt seg gjøre. Videre er det ingen av informantene som vet hva en individuell plan er. Da intervjuer spurte en informant om individuell plan, blir det svart: «*Hva skal jeg med en plan når jeg ikke har noe tilbud? Tror ikke noen gidder å bruke tid på en sånn plan heller*» (Amundsen, 2009: 54).

Oppsummerende om spørsmål om innsatte synes fengsel er et bra virkemiddel, er det fåtall som mener dette. Under vises en graf som fremstiller svarprosent omkring påstanden «tro på fengsel som et virkemiddel».

Graf 4

Graf som viser antall som er enige, usikker, uenige eller ikke svart i påstanden om de tror på fengsel som virkemiddel.

⁴ §12 i Straffegjennomføringsloven gir innsatte mulighet til å gjennomføre straffen i en institusjon.

Oppsummerende beskriver 42 prosent av førstegangsinnsette, 67 prosent av innsatte som har sittet inne 1-2 ganger og 83 prosent av innsatte som har sittet inne tre eller flere ganger, at fengsel ikke er et bra virkemiddel.

5.2.2 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?

I Amundsens (2009) studie viser hun til at ingen av hennes informanter mener at fengsler er et bra virkemiddel. I spørsmål om hva de trenger, svarer flere at de trenger behandling. Informantene hevder at straff ikke hjelper, dersom de har de samme problemene etter soningen. Videre forteller de at det er utfordrende å få hjelp, da ventelistene til behandlingene er lange, samt at de krever mye papirarbeid. Dette resulterer i at noen er ferdig sonet, før de får tilbud om behandling. For enkelte er soningsoppholdet av en så kort varighet, at de beslutter å ikke prøve å søke om behandlingsplass en gang (Amundsen, 2009).

5.3 Fengslenes utgangspunkt for videre muligheter

På spørsmål om informantene tror de vil havne i fengsel igjen, svarer de fleste ja. Dette begrunner de med utfordringer knyttet til økonomi, bolig, rus og psykiatri. Deriblant bekrefter alle

informantene at de ikke har fått et tilbud om økonomisk rådgivning til tross for at de oppga problemer med privat økonomi. En forteller følgende: «*Jeg kjenner ikke mange utenom rusmiljøet, og de fleste her har ikke fast sted å bo. Om vinteren kan det være kaldt. Tror ofte ikke jeg skal våkne opp igjen når jeg legger meg. Når jeg våkner kan jeg ofte nesten ikke bevege meg.*» (Amundsen, 2009: 52). Ingen av informantene er heller kjent med at de kan be om økonomisk rådgivning.

I tillegg til bistand om økonomi, ønsker informantene behandling i forhold til rus og psykiatri. De hevder at dersom de ikke får oppfølging av dette etter soningen, er det lite håp. Det er også flere som ønsker seg hjelp til å danne nye relasjoner og oppnå kontakt i nye miljøer. I tillegg ønsker de en fast støtteperson i hjelpeapparatet som følger med en uansett hvor personen befinner seg (hjemme eller fengsel). En sier følgende: «*Hvis jeg hadde en person jeg kunne ringe til når jeg trengte en å snakke med, hadde jeg følt meg tryggere. Nå har jeg ingen, og jeg sliter med angst.*» (Amundsen, 2009: 54).

Flere av informantene som hadde tidligere erfaring med fengselsopphold, viste til at det var vanskeligere etter soning, da de opplevde stigmatisering i større grad. En informant sa: «*Når du har sittet inne flere ganger, mister folk trua på deg. Alle ser på deg som en mislykket drittsekk. Føler meg som det også.*» (Amundsen, 2009: 53).

6 Diskusjon

6.1 Fengselets påvirkning på innsattes forhold til rus

Det ble beskrevet at det var 65 prosent av de innsatte som hadde prøvd rus i løpet av livet, og av disse var det 89 prosent som hadde prøvd flere enn ett rusmiddel og derav 45 prosent som hadde prøvd ti rusmidler eller fler. Dette indikerer at av de innsatte som har prøvd rusmidler, er det stor prosentandel som kan ha et problematisk forhold til rus. Dette bekreftes videre om en tar og sammenligner studiens tall på ruspåvirkning under lovbruddet. Om en subtraherer de 65 prosent innsatte som hadde prøvd rus, med de 55 prosentene som hadde anvendt rus under lovbruddet, resulterer dette i kun ti prosent som ikke hadde en direkte link mellom rus og kriminalitet. Dette forstås som at kriminelle er sårbare for rusproblematikk når de først prøver rus, eller vice versa.

Det finnes studier som både bekrefter hypotesen om at kriminelle er utsatt for rusbruk, og at flere rusmisbrukere er forbundet med kriminalitet. Deriblant viser SERAF (2016) at en betydelig andel av innsatte har hatt en oppvekst bestående av flere vanskeligheter. En fjerdedel har vokset opp i en familie med alkohol og/eller narkotikaproblemer, og en av ti vokste opp med en familie med alvorlige psykiske problemer. I tillegg har innsatte ofte lav utdanning og liten tilknytning til arbeidsmarkedet. Disse faktorene er risikomomenter som potensielt kan øke behovet og ønsket for rus, da det kan funksjonere som en selvmedisinering ("International journal of qualitative studies on health and well-being," 2006). Videre kan rusbruk lede til kriminelle handlinger. Direkte kan rusavhengighet bidra til en at en person begår kriminelle handlinger for å kunne finansiere rusvanene sine. Indirekte kan rus påvirke ens handlinger, som igjen kan være ulovlige (Østlie, 2004).

Også innsatte uten tidligere rusproblematikk, kan være utsatt for å utvikle en rusproblematikk. Dette begrunnes med at fengselets struktur som kan påvirke negativt hos mennesker. Først og fremst baseres dette på at fengsler innehar en struktur som anses som et upassende miljø for helsebedring, da fengslene ofte er bygd opp hierarkisk, svekker empowering og

har straffende strukturerer (Woodall & South, 2012). Dette kan dermed medføre fysiske og/eller psykiske utfordringer, som kan bidra til et økt behov for selvmedisinering for å kunne håndtere situasjonen ("International journal of qualitative studies on health and well-being," 2006). For det andre kan fengslene være preget av en delingskultur der innsatte uten forhistorie blir påvirket til å begynne med rusbruk da det gir samhold og spenning (Mjaland, 2014).

Det er ulikt hvilke rusmidler som er mest brukt i innsattes liv, men topp 5 er: 1) cannabis, 2) kokain, 3) amfetamin, 4) benzo og 5) ecstasy. Dette viser til at det er ulikt hvilken rus de innsatte preferer. Cannabis og benzo defineres som rusmidler som gir en dempende effekt. Dette innebærer at stoffene gir personen en sløvende og beroligende effekt. Motsettende gir stimulerende stoffer, som kokain og amfetamin, en oppkvikkende effekt. Ecstasy er et stoff som gir flere effekter. I tillegg til å være stimulerende stoff, gir også ecstasy en hallusinerende effekt. Hallusinogene stoffer bidrar til en kraftig endret bevissthetstilstand, sanseoppfatning og endring i hvordan en oppfatter sine omgivelser (RUSinfo).

I tidsperioden halvåret før soning, viser studien fra SERAF (2016) at 50 prosent av de innsatte hadde brukt rus. I tillegg viser også studien at 55 prosent av de innsatte hadde anvendt rus da de begikk lovbruddet (Bukten et al., 2016). I sammenligning med rusbruk i fengselet, som er 35 prosent, kan dette vise til en nedgang av rusbruk under fengsling. Det er dog usikkert hva som er grunnen for dette. Det kan undres hvorvidt det skyldes at fengsel som nytt miljø kan fremme innsattes lyst til å bli rusfri. Eller om det er fengselets strenge rammer og struktur, som kan gjøre det vanskeligere å smugle inn rusmidler. Videre kan det diskuteres hvorvidt disse svarene er nøyaktige, da enkelte innsatte kan være redd for å få konsekvenser av å oppgi rusbruk i fengselet.

Om en tar det et steg videre og ser på innsattes rusbruk etter løslatelse, kan en se at enkeltes rusopphold ikke er vedvarende. Det blir vist til at blant informantene som oppga et daglig bruk av rus før fengsling, var det hele 80 prosent av dem som hadde sittet inne tidligere. I tillegg til at innsatte med rusproblematikk har en tendens til å bli gjengangere, har de også en høynet sannsynlighet for overdosedødsfall etter løslatelse. En annen studie fra Bukten viser til at dødsfall

forårsaket av overdose er årsaken til 85 prosent av dødsfallene som inntreffer hos innsatte en uke etter løslatelse (Bukten et al., 2017). Dette forårsakes av at fengselsopphold kan medføre reduksjon eller avholdenhet av rusmiddelbruk som medfører lav toleranse, samtidig som overgangen fra fengselsopphold til frihet kan oppfattes som vanskelig. Dermed er sannsynligheten for overdose høy (Bukten & Lobmaier, 2013)

Drøftende kan en si at rusoppholdet i fengselet mest sannsynlig skyldes de strenge rammene og ikke egen motivasjon for rusfrihet. Dette kan betraktes som utfordrende da rusproblematikk ofte kommer tilbake etter løslatelse og i enkelte tilfeller i større omfang enn tidligere. En annen faktor som underbygger denne uttalelsen, er hvilke rusmidler de innsatte benytter. For om en ser på de fem mest brukte rusmidlene i fengselet, så er disse annerledes fra de i innsattes generelle liv. I fengselet er det; 1) cannabis, 2) benzo, 3) amfetamin, 4) ADHD-medisin og 5) LAR-medisin, som blir mest anvendt. Om en sammenligner dette med den forrige tabellen, kan en se at medikamentene ADHD-medisin og LAR-medisin, har klatret opp på listen. Dette kan skyldes at det er mindre tilgjengelighet til stoff under soningen, og det er derfor begrenset hvilke stoffer en får tak i. Dersom innsatte da er desperate nok, vil de derfor ta til takke med andre rusmidler for å kunne dekke behovet sitt. Dette utfordrende da de kan bli avhengige av nye rusmidler.

Spesielt gjelder dette LAR-medisin da dette er en opioidholdig medisin, som skal være erstattende for heroin og morfin (Helsedirektoratet, 2022). Uheldig deling av LAR-medisin er svært uønsket, ettersom at opioider er ganske avhengighetsdannende og kan føre til misbruk. Dessuten vil et misbruk bidra til et forsterket behov, der det trengs forøkning av dosen for å kunne oppnå en lik virkning. Dette kan i verste fall føre til overdose og død. En eventuell nedtrapping er heller ikke problemfri, ettersom at brukeren kan oppleve sterke abstinenser som gjør det vanskelig å unngå en ny dose (Helsebiblioteket, 2020).

En annen viktig endring i hvilke rusmidler innsatte anvender, er at under fengsling blir det mest brukt cannabis og benzo. Som tidligere nevnt, er begge disse en dempende rusmidler som gjør personen sløv og berolig. Ettersom at dempende rusmidler ofte benyttes for å kunne bedøve følelser

(Blå Kors, 2023), kan det derfor unders om innsatte synes at fengselsopphold er såpass utfordrende at de behøver beroligende rusmidler for å kunne håndtere fangehverdagen. Bekreftende hevder Østlie (2004) at frihetsberøvelsen til innsatte kan oppleves så tungt at det behøves selvmedisinering for å kunne håndtere hverdagen (Østlie, 2004).

Til tross for at det har vært vanskeligheter med å finne funn, som direkte viser til innsattes omfang av rusmidlerbruk etter løslatelse, er det dog funnet noen indikasjoner på deres rusvaner. Oppsummerende ble det vist til tendenser til gjengsproblematikk hos mennesker med rusavhengighet. Dette baserer seg på at 80 prosent av de informantene hos SERAF (2016) som oppga et daglig bruk av rus før fengsling, hadde tidligere sittet inne. I tillegg ble det vist til at 85 prosent av dødsfallene som inntraff den første uken etter løslatelse skyldes overdose. Dette viser til at flere kriminelle har et utfordrende forhold til rusmidler, samt at fengsling for disse kan øke rusbehovet. Dette samsvarer med grafen om «tro på fengsel som virkemiddel?» som viser at svaralternativet «nei», øker i svarrespons etter hvor mange ganger personen har sittet inne. Av menneskene som hadde sittet inne 3 ganger eller flere, var det 83 prosent som hevdet at de ikke opplevde fengsel som et bra virkemiddel.

Denne visuelle sammenhengen kan forstås som at rus og kriminalitet har flere faktorer som påvirker og forsterker hverandre. Eksempelvis så kan en se for seg en person som har utviklet et rusmisbruk. Ofte er dette dyrt og ved et velutviklet rusmisbruk, kan dette ofte medføre at personen mister jobben sin eller ikke har jobb fra starten av. Dette kan resultere i at personen må selge rusmidler selv for å kunne finansiere sitt eget rusbruk. I dette tilfellet vil personen derfor være godt innviklet i et rus og kriminelt miljø, som er vanskelig å bryte mønster med. I en studie fra Belgia, viser innsatte til at de derfor er avhengige av motivasjon for å kunne klare å bryte mønsteret ettersom at det krever så mye av en. De viser til at ytre motivasjon, som for eksempel en negativ livshendelse, ikke direkte kan føre til et langvarig rusopphold, men at de kan bidra til å fremme indre motivasjon, som der igjen kan gi bedring. De hevder at den ytre motivasjonen kan anses som

en «hook of change», der en gjenkjenner «hooket» og betrakter det som en mulighet til å kunne avstå rusmidler (Colman & Vander Laenen, 2012).

Det er dog individuelt hvor omfattende rusmiddelbruket er hos innsatte og hva som skal til for å trigge deres indre motivasjon for å bli rusfri. Det kan dog virke som at dess lengre tid det går, jo mer omfattende kan rusbruket sammen med kriminaliteten bli og dermed vanskeligere å bryte mønsteret med. Det er derfor viktig at fengslene kan bli et bedringsfremmede miljø som fokuserer på innsattes muligheter og sjanser, hvor de kan hjelpe med indre motivasjon. I tillegg til å etablere nødvendigheter i livet som gjør det enklere for innsattes bedringsprosess. På denne måten kan en forhåpentligvis hjelpe mennesker med ny start og rusfrihet, som igjen kan medvirke til at de ikke blir fengslet igjen.

6.2 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet

Denne delen baseres på resultatdelen av denne oppgaven, som er bestående av kvalitative svar på hva innsatte og ansatte mener fengselet kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet. Da kriminalitet og rusmiddelavhengighet kan se ut til å utvikles og opprettholdes av flere sammenhengende faktorer som relasjonelle, sosiale, kulturelle, politiske komponenter, psykologiske- og biologiske faktorer, kan dette forstås og drøftes gjennom teorien Recovery som tar hensyn til samspillet mellom flere av disse elementene.

6.2.1 Fengselets funksjon og rammer

Informantene fra Giertsen og Kolind (2014) sin studie viste til at fengslenes funksjon og rammer kunne virke motvirkende mot deres bedring. Deriblant blir isolasjon, begrensninger og kontrollsanksjoner hos rusbrukere nevnt som problematisk. Videre nevner informantene i Amundsens (2009) studie at ingen av hennes informanter tenker at fengselet funksjonerer som et bra virkemiddel. I oppfølgingsspørsmål om hva de trenger, svarer flere at de trenger behandling. Informantene hevder at straff ikke hjelper, om de har de samme problemene etter soningen. Disse utsagnene kan vises til behovet for recovery-tilnærming i fengslene. Recovery baseres av humane

og sosiale fagtradisjoner. Dette betyr at de ønsker å se alle mennesker som likeverdige. I tillegg til at de anser menneskene selv som betydningsfulle i arbeidet for sin egen recovery, fokuserer de også på menneskenes gode og recoverygivende egenskaper, I stedet for å sette fokuset på negative atferder som må bedres eller fjernes (Karlsson & Borg, 2017).

I tilfellet med fengsler, ville derfor en recovery-orientering redusere mulige sanksjoner og kontroller i fengselet, og heller kunne skape et miljø som åpner opp for muligheter for bedring. Dette bekrefter også ansatte i Giertsen og Kolinds (2014) studie som hevdet at kontroll- og sikkerhetsrutiner satte en begrensning i å følge opp og gi den enkelte innsatte mulighet til å utprøve nye utfordringer.

6.2.2 Det relasjonelle miljøet

I temaet det relasjonelle miljøet blir det fremhevet av flere informanter viktigheten av gode relasjoner for å kunne øke deres bedringsprosess mot rusfrihet. Denne tankegangen gjenkjennes med Recovery sitt teorigrunnlag, som hevder at recovery som sosial prosess, derunder relasjoner er høyst nødvendig. Dette belager seg på at tanken om at en persons recoveryprosess kan bli styrket dersom omgivelsene rundt er gode for mennesket, og gir næring til vekst, utvikling og håp (Karlsson & Borg, 2013).

Deriblant beskriver studien til Giertsen og Kolind (2014) om et distansert forhold mellom ansatte og innsatte. Dette blir bekreftet av Hansens (2021) studie som gjenforteller en informants uttalelse om at hen ikke hadde fortalt sin kontaktbetjent om sine problemer. Det kan tenkes at dette distanserte forholdet mellom innsatte og ansatte omhandler det ubalanserte maktforholdet innad i fengselet mellom innsatt og fengselsbetjent. Dette vises spesielt i situasjoner som omfavner kontroll og sanksjoner. I disse situasjonene blir innsattes rolle fordelt som et menneske som ikke klarer å kontrollere seg selv, som resulterende behøver kontroll og straff for å kunne frastå regelbrudd. Her vil derfor ansatte gå inn i rollen som kontrollør som forsikrer at den innsatte ikke utøver noen regelbrudd, og dersom dette er tilfellet tilfører «straff» (Giertsen & Rua, 2014)

Dette er problematisk da et slikt ubalansert maktforhold truer en god relasjon som kunne ha bidratt til bedring. Istedenfor kan derfor en slik relasjon motarbeide en slik bedringsprosess, da de viser liten tiltro til at mennesket selv kan håndtere utfordringene. Det kan derfor undres hvorvidt den ansattes rolle skulle oppgraderes fra en type vokterholding til en mer bedringsfremmede aktør, som heller oppmuntrer ved gode avgjørelser, enn å straffe dårlige beslutninger.

Bekreftende hevder en ansatt i Giertsen og Rua (2014) sin studie at kontrolltiltakene kan være overflødige. Dette begrunner den ansatte med at kontroll sanksjonene ikke alltid er vanntette, ettersom at enkelte nye rusmidler ikke blir fanget opp. I tillegg kan en god relasjon erstatte rusmiddeltestene, da en vil se på personene om de er ruset. Dette vil igjen kunne styrke deres relasjon, da en tar opp dette fordi en genuint er interessert i vedkommende, og ikke fordi det er en prosedyre. Videre kan dette åpne for mulighetene for å kunne arbeide med deres holdninger. Ved å fjerne «unødvendige» kontrollmetodene og sanksjonene, samt styrke relasjonen mellom ansatt og innsatt kan det videre brukes til å minske unødvendige konflikter og styrke innsattes ønske om å være lovlige og forstå rusmidler (Giertsen & Rua, 2014).

Oppsummerende vil det gjentas fra Karlsson og Borg (2017): «makt kan ikke fjernes, det vil være overalt». Det vil alltid være en asymmetrisk relasjon mellom en som behøver hjelp og hjelper. Dette trenger dog ikke å være noe negativt. Det viktigste er at den som hjelper tar med seg de beste intensjonene i møtet med personen og åpner opp for muligheter. Så selv om relasjonell recovery består av maktrelasjoner, betyr ikke dette at tilnærmingene kan implementeres gjennom dominans og kontroll. Allikevel kan makten som inneholder dominans og kontroll ses som noe produktivt, ettersom at den bidrar til at opprør og krav om endring kan frembringes og utvikles (Karlsson & Borg, 2017).

Også relasjonen mellom innsatte imellom blir beskrevet som uheldig. I Actis (2020) ble det vist til en rusdelingskultur i fengslene som bidrar til et økt samhold mellom de innsatte. Konsekvensene er debutanter og avhengighet av nye, og i enkelte tilfeller sterkere rusmidler. I enkelte situasjoner blir innsatte truet og tvunget til innsalg, oppbevaring og salg. Dette bidrar

til at flere blir satt i gjeld, som kan gi problemer også etter endt soning. Familie kan også bli truet dersom innsatte ikke gjør det han eller hun blir bedt om. Dette skaper mye frykt for hva som kan skje både med personen selv og familien (Actis, 2020).

Dette viser til et forsterket forhold mellom innsatte, som anses som uheldig ettersom det virker til at de forsterker og oppmuntrer hverandres rusbruk, istedenfor å oppmuntre til rusfrihet. Dette kan forstås gjennom at de innsatte er i en unik situasjon som gjør det enklere å knytte bånd, ettersom de lever i et miljø med unike rammer og regler, som få kan relatere til. Resulterende kan det gi et styrket samhold, som igjen kan øke påvirkningskraften mellom hverandre.

Dette er uheldig ettersom en så sterk påvirkningskraft er unik i arbeidet mot rusfrihet. Dette blir understreket gjennom viktigheten av en likeperson i en bedringsfase. Det som kjennetegner en likeperson er at personen deler samme utfordringer som personen som trenger hjelp har, dessuten har ofte likeperson gjennomgått bedring. Likepersonen er ofte en utenforstående som ikke har rollen som familiemedlem eller venn for personen, og heller ikke en i profesjonell rolle som bidrar til en maktrelasjon, dette er viktig ettersom at enkelte personer med ROP-lidelser opplever at de ikke kan forstå hva de går igjennom. Dette kan skape et trygt og uformelt rom for personen, som kan åpne opp for bedringsmuligheter. Dessuten kan en likeperson inspirere og gi håp gjennom å dele sin egen historie og mestringsstrategier (Skirbekk et al., 2018).

Et forslag kunne derfor være å danne selvhjelpsgrupper der en likeperson med bedringserfaring kan føre gruppen og dens samtaleemne. Her kan de innsatte dele opplevde erfaringer og forslag til mestringsstrategier. Selvhjelpsgruppene kjennetegnes ved at likepersonene og i dette tilfellet de innsatte, bidrar like mye i gruppen. Det fokuseres på likeverd hvor alle erfarer å være til hjelp for andre, da både likepersonene og de innsatte. Det er viktig at alle kan fremstå som seg selv og kan vise sine sanne liv og erfaringer. Målet er at både likepersonene og de innsatte kan vise sårbarhet og dele både gode og dårlige erfaringer ved livet, som til sammen fører til livserfaringer som hverandre kan lære og motiveres av. De viser nysgjerrighet til hverandre og kan oppleve meningsfullhet av å bidra og være vitne til personlig vekst og utvikling. Dette kan skape et

miljø for begeistring for hverandre, der en opplever å heie på andre, samt å selv oppleve å bli satt pris på og begeistret av andre (Eriksen & Storesund, 2019; Slade, 2017).

Et annet forslag er å inkludere flere ansatte med brukererfaringer, som kan bidra til å gi håp og motivasjon til innsattes bedring. I tillegg til å fremme håp og bedring, bidrar ansatte med brukererfaring flere fordeler. Deriblant kan ansatte med brukererfaring frembringe flere forslag til hvordan fengselet kan dannes til et recoverystøttende miljø, ettersom at de har opplevd erfaring med hva som kan bidra til bedring og ikke. Videre genererer erfaringsarbeideres tilstedeværelse et syn på at også mennesker med utfordringer er mennesker med nytteverdi. Dette kan gi andre ansatte en økt bevissthet om personlige verdier, og kan deriblant fjerne stigmatisering og forhindre ujevnt maktforhold. Tillikemed kan arbeid for mennesker med egenerfaring fremme deres opplevelse av mening og betydning. De kan oppleve økt inkludering og betydningsverdi, der deres egne erfaringer verdsettes og de får bidra til å hjelpe andre (Eriksen & Storesund, 2019; Slade, 2017).

I sosial recovery blir også viktigheten av inkludering av personens nettverk nevnt. Det gjelder spesielt innsatte, ettersom at de en gang vil bli løslatt fra fengselet og dermed vil miste kontakten med de gode relasjonene i fengselet. Da er det spesielt viktig å sikre at de kommer ut til gode relasjoner som kan bidra med støtte og fortsette deres bedringsprosess. Ettersom at flere kriminelle har uheldige miljøer utenfor fengselet, kunne det derfor vært fordelaktig i fengselet til å påkoble positive relasjoner og miljøer utenfor fengselet før personen løslates. Dette kan være via arbeid, utdanning eller aktiviteter. Videre kan en påkoble gode venner og familie. Det er ulikt i hvilken grad og hvor mange som anses som positive relasjoner for innsatte, uansett er det viktig å se hvilke muligheter den innsatte har og jobbe ut ifra. I enkelte tilfeller kan eksempelvis den innsatte ha en ressurssterk familie, men som har valgt å ta avstand fra den innsatte. I fengselet har en derfor en gylden mulighet til å jobbe med dette forholdet. Dette vil gagne både bedringsprosessen til den innsatte, samt styrke pårørendes forståelse og selvfølelse (Amundrød & Vatne, 2020).

Det anses som fordelaktig å inkludere pårørende ettersom at de kan ses som den innsattes viktigste og største støtte, dersom de selv har lyst og ønske om å være en ressurs for den innsatte.

Ettersom at rus- og psykiske helseproblemer kan forstås ut ifra tanke- og atferdsmønstre grunnet genetiske disposisjoner, hendelser og relasjoner, kan det antas at pårørende er de som kjenner den innsatte best utenfra. De innehar derfor god og nyttig informasjon om hva som bidra til å hjelpe den innsatte.

Dog kan en møte på utfordringer, ettersom at pårørende selv kan synes situasjonen de er satt i med den innsatte kan oppleves som utfordrende. Dette kan derfor by på utfordringer, dilemmaer og store belastninger, som kan medføre sykdom og konflikter innad i familien. Derfor er det ofte nødvendig å først gi hjelp og støtte til de pårørende, slik at de kan få en bedre helsesituasjon og økt livskvalitet, som igjen kan gjøre dem mer rustet for å kunne håndtere og hjelpe situasjonen til den innsatte. For å kunne optimalisere pårørendes støtte i bedringsprosessen til den innsatte, er pårørende i tillegg til informasjon, kunnskap og veiledning, avhengige å bli lyttet til og møtt på egne behov. Derfor er en helt avhengig av at hjelpeapparatet både anerkjenner pårørendes mestringsforsøk og støtter dem, samt å gi konstruktive tilbakemeldinger og råd. Dette kan bidra med å finne hensiktsmessige mestringsstrategier både for innsattes og egne bedringsmuligheter (Amundrød & Vatne, 2020).

Optimalt sett kunne det derfor vært ønskelig å ha flere møter i fengselet med den innsatte selv, pårørende, likepersoner og terapeuter, slik at en sammen kan samarbeide med å finne løsninger som kan både kan bidra til bedring og en tettere relasjon med hverandre. Her vil både innsattes og pårørendes kunnskaper og ressurser kunne tre frem og utnyttes i bedringsarbeidet. Ved å etterspørre deres kunnskap og erfaringer vil både den innsatte og pårørende kunne få kjenne på betydningsfullhet, der de selv får lov til å kunne involveres i bedringsprosessen. Dette kan resultere i nye og tilpassende metoder som kan fremme bedring (Amundrød & Vatne, 2020).

Oppsummerende er gode relasjoner helt nødvendig for utviklingen av sosial recovery. Gjennom studier vises det til at personer med brukererfaringer ytrer om at god relasjon øker muligheten for en vellykket bedringsprosess. Dette blir forklart ved at en sterk relasjon er mer robust mot konflikter og misforståelser. Det er derfor enklere å snakke om følsomme ting, og de er

mer mottakelige for å bli pushet på. Uansett om det er fagperson, pårørende eller nye relasjoner som skal dannes, er det ifølge Recovery tre grunnelementer som styrker relasjonen, herunder likeverd, anerkjennelse og samarbeid. Relasjonen bør etableres på grunnlag av likeverd, der folk blir møtt og behandlet som folk. Reflekterende omhandler dette om at mennesket som behøver hjelp blir ansett som like mye verd som personen som utøver hjelpen. Likeverd er knyttet til respekt og handler om å bli lyttet til. Det handler om et forhold som ikke baserer seg på oss og dem, men vi. Der hjelpeindividet fremlegger genuin nysgjerrighet, i tillegg til å vise både evne, villighet og åpenhet til å kunne la seg berøre og til å berøre andre gjennom varsomhet overfor det medmenneskelige (Karlsson & Borg, 2013, 2017).

Neste element som anses som essensielt for å kunne danne gode relasjoner, er anerkjennelse. Anerkjennelse handler om å se og bekrefte den andre personen. Videre handler det om å ha tillit og tro på at den andre personen får til noe, og vises gjennom å gi muligheter til å kunne prøve seg flere ganger, til tross for flere mislykkede forsøk. Handlende kjennetegn vises gjennom lytting, forståelse, aksept, toleranse og bekreftelse. Siste grunnelementet som nevnes er samarbeid. Samarbeid baseres på to eller flere personer som arbeider sammen for å nå et mål. For at samarbeidet skal lykkes er en avhengig av å kunne se hverandre iboende ressurser, og videre benytte hverandres styrker på veien mot løsningen. I en hjelperelasjon er det grunnleggende å anerkjenne at det er personen selv som sitter med løsningen i målet mot et godt samarbeid (Karlsson & Borg, 2013, 2017).

6.2.3 Informasjon, råd og veiledning

Informantene i Amundsens studie (2009) sier videre at de opplever liten grad av informasjon, og at de mangler råd og veiledning. Bekreftende var det ingen av informantene som visste hva §12-soning er. Som tidligere nevnt viser dette til at innsatte har lite informasjon om sine egne muligheter og ressurser, noe som er kritisk da dette kunne bidratt til recovery. I recovery står *empowerment* sentralt. Empowerment som på norsk kan oversettes til myndiggjøring kan forstås som en prosess som reduserer ens maktløshet og mobiliserer individets ressurser slik at den enkeltes

muligheter for å foreta avgjørelser og handlinger over egne utfordringer (Borgersen, 2016; Sørensen, 2002).

Empowerment anses som en viktig del i bedringsprosessen da en selv vet best om seg selv og sine styrker, samt hva en ønsker å nå. Til tross for at hjelperne ofte sitter med kunnskap om hva som kan hjelpe, er det nødvendig å legge til rette for brukermedvirkning. På den måten kan dermed personen selv kunne forklare hva en ønsker og hjelperen kan samarbeide med hvordan de sammen skal nå det målet. Hjelperne vil derfor bygge opp den hjelpetrequende sin kompetanse til å medvirke i sin egen bedringsprosess. Dette vil bidra til at personen kan ta tilbake kontrollen i sitt liv og dermed kunne være noe annet enn kun sin lidelse. Resulterende blir hjelpeløsheten redusert og opplevelsen av sammenheng (Antonovsky 2012) kunne styrkes og sannsynliggjøre at personen møter utfordringer på en tilfredsstillende måte (Davidson, 2005; Karlsson & Borg, 2013).

Spesielt i fengsler oppleves det som utfordrende å bygge opp under innsattes empowerment. Dette begrunnes med at betingelsene i fengslene fører til et større fokus på symptomene av problemet, enn å håndtere de grunnleggende årsakene til utfordringene. I tillegg hevder enkelte at det å fremme innsattes empowerment i fengselet kan ses som «moralsk tvilsomt og politisk farlig». Til tross for dette bør det gis muligheter, der det er forsvalig, for å kunne styrke følelsen av personlig ansvar og myndiggjøring (Woodall & South, 2012). Derfor kunne det vært aktuelt legge til rette for et recoveryfremmede miljø i fengselet, da recovery-perspektivet har som mål er å sette personen selv i sentrum. Fokuset vil dermed være på hva personen selv erfarer som bidrar til bedring, mening eller et verdig liv. Videre baserer det seg på å håndtere symptomer, for å gjenvinne en form for styring, mestring og ansvar i eget liv (Sælør et al., 2019).

6.2.4 Tro på fengsel som et virkemiddel?

Da innsatte ble spurt om de hadde troen på fengselet som et virkemiddel, svarte 42 prosent av førstegangsinnsatte, 67 prosent av innsatte som har sittet inne 1-2 ganger og 83 prosent av innsatte som har sittet inne tre eller flere ganger, at fengsel ikke er et bra virkemiddel. Dette tyder på at troen på fengselet svekkes jo flere ganger en sitter inne. Dette er bekymringsverdige siden flere

innsatte som har utfordringer med rus, også er gjengangere i fengselet (Bukten et al., 2016). Det kan derfor se ut til at gjengangere er mer utsatt for å miste håp om recovery, noe som er bekymringsverdig ettersom at håp anses som et essensielt element i arbeidet med personlig recovery. Dette grunner i at håp kan funksjonere som en bærebjelke i livet som bærer uansett hvilke påkjenninger en møter. Håp baserer seg om å ha en tro på at bedring er oppnåelig, og en motivasjon til å gjennomføre en endring som resulterer i et vendepunkt. Håpet medfører positive, tanker, drømmer og mål, som åpner opp for muligheter for vekst og utvikling. Dette kan frembringe en grenseoverskridelse som inneholder ny styrke, kraft og evne til å skape mening. Utfra denne drivkraften kan håp aktivere handling mot overvinnelse av «noe». Et håp kan være så sterkt at det kan gi muligheter til overvinnelse av en total ødeleggelse. Foruten at håp kan ses som en mestringsstrategi, kan håp også skape en ny mening i livet. Dermed kan håp bidra til at tidligere livsopplevelser som ble oppfattet som tomt og meningsløst, kan få mening og betydning (Biong & Soggiu, 2015; Holm et al., 2018; Leamy et al., 2011).

Til tross for at håp har en stor betydning for menneskers recovery, er det ulike oppfatninger hva som gir håp og hvordan en kan fremme håp hos mennesker som kjenner på håpløshet. I studien til Holm og flere (2018) ble helsepersonell fra psykisk helsetjenesten spurt om håp. Funnene viste til at det var viktig å bygge opp under komponentene til salutogenese. Salutogenese i likhet med recovery handler om å finne menneskets interne og eksterne ressurser som kan fremme god helse. I Antonovskys salutogeneseteori blir hovedbegrepet opplevelse av sammenheng (OAS), anvendt for å beskrive hvordan helse og mestring kan fremmes. Nivået av helse og mestring avhenger av hvordan den enkelte opplever livssituasjonen sin i forhold til begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Ved en høy grad av OAS, vil individets ressurser til å håndtere utfordringer en støter på, styrkes (Antonovsky, 2012; Holm et al., 2018; Mittelmark et al., 2017).

Den meningsfulle komponenten viser til hvorvidt en oppfatter sin generelle livssituasjon og gitte utfordringer en møter på som verdige nok til å engasjere seg i (Eriksson & Lindström, 2008). Informantene fra Holm og flere (2018) sin studie, beskrev viktigheten av mening for opplevelse av

håp. I forhold til innsatte, da spesielt gjengangere kan det tenkes at flere har utfordringer med å oppleve mening. Dette kan begrunnes med at flere innsatte har opplevd en utfordrende oppvekst, samt at flere har opplevd en livstid fulgt av sosial eksklusjon. Som følge av dette har derfor flere lav utdanningsbakgrunn, få arbeidsmuligheter, lav inntekt, mangel på engasjement i normale samfunnsstrukturer, lav selvtillit og generell tilbakeståendehet fra familie og samfunnet for øvrig (Woodall & South, 2012). I tillegg kan det å være innsatt i fengsel oppleves som meningsløst og utfordrende. Om en følger Holm og flere (2018) sine informanter, bør en motivere og legge til rette for at de innsatte kan engasjere seg i aktiviteter i fengselet som oppleves som meningsfulle. Eksempelvis kan dette være; jobb, utdanning, idrett, hobby eller gruppeterapi.

Begripelighetskomponenten viser til hvilken grad stimuli i ens indre og ytre miljø er strukturerte, forutsigbare og forståelige (Eriksson & Lindström, 2008). Da flere innsatte kan føle på et kaos utenfor fengselet, kan fengselet som en motsetning gi trygghet i form av tydelige rammer. Rammene og reglene gir de innsatte en forutsigbarhet, der de vet hva de kan forvente og deretter hva de kan handle etter. Dette gir en form for begripelighet. Allikevel viste flere innsatte til i studien til Amundsen (2009) at de opplevde vanskeligheter utenfor fengselet i forhold til økonomi, bolig, rus og psykiatri, da gjerne i større grad etter fengsling på grunnlag av stigmatisering. Mangel på økonomi og bolig, samt utfordringer med rus og psykisk helse, kan skape en kaotisk tilstand for enkelte. Det er derfor vanskeligere å finne muligheter og enklere å falle tilbake til kriminalitet. Dette belyser viktigheten av å iverksette og påkoble tiltak utenfor fengselet, slik at de innsatte har noe å bli løslatt til. Dette vil i lengden kunne skape en begripelighet som kan gjøre de mer handlebare og mer mottakelige for å håndtere utfordrende situasjoner.

Den siste OAS komponenten «håndterbarhet» uttrykker i hvilken grad en person har en gjennomgående og dynamisk tillit til at en har ressurser nok til å kunne håndtere utfordringene (Eriksson & Lindström, 2008). Igjen viser studien til Amundsen (2009) at innsatte opplever liten grad av informasjonsdeling, samt at de mangler råd og veiledning. Deriblant ble det vist til at ingen av informantene visste hva en §12-soning er. Dette er kritisk ettersom at informasjon om

muligheten til en §12-soning, kunne åpnet for hjelp til bedring. Det kan derfor virke til at innsatte opplever liten «håndterbarhet». For å kunne fremme innsattes «håndterbarhet» burde det legges til rette for at innsatte fikk informasjon på en tilstrekkelig måte. Ettersom at det er flere innsatte som er utenlandske og flere uten utdanning (Statistisk sentralbyrå, 2022), kan derfor en mulig metode være å frembringe informasjon muntlig istedenfor skriftlig. Videre bør informasjonen være lett tilgjengelig for innsatte. Dessuten bør terskelen for å kunne få råd og veiledning om en ønsker det, være lav.

Oppsummerende vil høy grad av disse OAS-komponentene kunne bidra til en livsoppfattelse som endres fra en oppfattelse om at en er et offer for omstendighetene, til at utfordringene som følger omstendighetene kan gi personen nye muligheter for vekst og utvikling. Derfor vil en person med høy OAS ofte inneha evner til å kunne se det unike i enhver situasjon og tilpasse seg deretter. Medførende er det derfor viktig at en anerkjenner og er åpen for andre muligheter enn en kanskje så for seg, for å kunne muliggjøre suksess. Ved å inneha en slik tilnærming er en mer motstandsdyktig og mer åpen for mestring av spenning. Dersom en da mestrer utfordringene en er stilt for vil da mestringen gi livsopplevelser, som igjen vil kunne utvikle og bevare en sterk OAS. Dette vil da øke ens mulighet for positiv stressmestring senere i livet (Antonovsky, 2012; Mittelmark et al., 2017).

Dessverre kan det tenkes at flere innsatte opplever lav grad av OAS, ettersom at de har levd utfordrende liv og har endt opp i fengsel. De er dermed avhengig av hjelp til å kunne gjenfinne håp. Siden håp kan ses i likhet med Antovskys syn på OAS, der en deriblant har en tro og tillit til at ting vil ordne seg for en, er det derfor avgjørende å styrke innsattes håp. Håp blir derfor ansett som en viktig ressurs allerede tidlig i prosessen ettersom at det bidrar til en drivkraft mot mål og retning. For at håp skal kunne dannes og utvikles, er en avhengig at samfunnet tilrettelegger for en persons utvikling. Derunder er gode relasjoner en av nødvendighetene. Å ha god relasjon med familie, venner og helsepersonell anses som avgjørende, da de kan hjelpe individet til å gjenkjenne håp,

samt å omfavne og opprettholde det. Deriblant kan omsorg og støtte fra nærpåersoner, kunne genere håp hos innsatte (Sælør et al., 2015; Sælør & Skatvedt, 2019).

Håpsrettet praksis var ifølge Holm og flere (2018) fremmet ved at helsepersonell hadde fokus på realistiske mål, utførte motiverende handlinger og aktiviteter som frembragte håp. Viktigst av alt var at håprettede handlinger var tilpasset den enkeltes behov. Fremst av alt var det viktigste å stimulere den enkeltes ønske om endring og en indre motor som jobbet for dette, der personen selv opplever en holdningsendring med håp og ønske om bedring. Deretter var en avhengig at personene var bevisst over egen fortid og livshistorie, og videre at de hadde et bevisst forhold til egne verdier og holdninger. Ved å ta utgangspunkt i dette ville helsepersonellet hjelpe individene til å kunne skape en opplevelse av seg selv, der de er aktør i eget liv som kan sette seg nye mål for fremtiden. Dette kunne være alt fra å utvikle engasjement i en aktivitet til en jobb. Ved å få livserfaringer fra et slik område, kunne dette påvirke og utvikle innstilling og atferd på andre livsområder (Holm et al., 2018).

Videre viste de til at det var viktig med et tett samarbeid mellom brukere og helsepersonell som bygget på tillit. Det ble trukket frem at lyttende og støttende holdninger var vesentlig for å kunne skape en trygghet i relasjonen. Ved å danne relasjoner bygd på tillit og trygghet, i tillegg til å legge til rette for bruker medvirkning var det enklere å kunne engasjere menneskene til å handle i utfordrende situasjoner. Dette var viktig da personene selv kunne ta mer ansvar over egen recoveryprosess, med støtte av personene rundt seg. Informantene oppga at det krevde mye av personene å stå i disse situasjonene, men at det var viktig for at de kunne oppleve håp og mulighet for bedring på sikt (Holm et al., 2018; Sælør et al., 2015).

Avgjørende var også helsepersonellens eget håp på vegne av andre. Det å kunne representere et stedfortredende håp når personen selv kjenner på håpløshet, ble ansett som viktig da håpet kunne holdes levende og det var enklere for brukeren og kunne få tilbake håpet selv til å kunne engasjeres i egen recoveryprosess. Dersom dette ikke ble ivaretatt kunne brukerne oppleve håpløshet, og veien mot recovery ble vanskeligere (Holm et al., 2018; Sælør et al., 2015).

6.3 Hva kan fengselet bidra med for å fremme innsattes rusfrihet?

6.3.1 Behandling istedenfor straff

I Amundsens (2009) studie viser hun til at ingen av hennes informanter mener at fengsler er et bra virkemiddel. I spørsmål om hva de trenger, svarer flere at de trenger behandling.

Informantene hevder at straff ikke hjelper, dersom de har de samme problemene etter soningen. Det har vært flere diskusjoner om fengselets betydning for motivasjon- og behandlingsarbeid, og hvorvidt dette egner seg (Amundsen, 2009). Hovedargumentet imot omhandler et av fengslets opprinnelige formål, nemlig frihetsberøvelse (Kriminalomsorgen). For å kunne innfri målet om frihetsberøvelse, anvender fengselet strenge rammer og straffende strukturer (Kriminalomsorgen). I tillegg møter rusmisbrukere på ytterligere sanksjoner i fengslet som kan motvirke deres rusfrihet. Ettersom at det er flere rusmisbrukere som sitter i fengsel, har det etter 80-tallet blitt innført ulike kontrollmetoder i fengselet som blir anvendt for å kunne avdekke innføring, oppbevaring, bruk og distribusjon av rusmidler blant innsatte (Helgesen, 2015).

Vanlige reaksjoner som kan oppstå ved funn av rusmidler er: forflytning fra soning i fengsel med lavere sikkerhetsgrad til soning i fengsel med høyere sikkerhetsgrad, skriftlig irettesettelse, tap av dagpenger, tap av begunstigelse, utelukkelse fra fritidsfellesskapet, tap av permisjonsadgang og nekt av prøveløslatelse (dersom en har ti dommer eller flere) (Nordli, 2002; Østlie, 2004). Disse sanksjonene kan være mer ødeleggende, enn rusfrifremmede. Dette viser en tydelig ulikhet mellom justissystemet og helsesystemet. Hvorav justissystemer sanksjonerer innsattes rusbruk med tap av goder og isolasjon, der helsesystemet ville møtt dette positivt ved å anvende erfaringen i endringsarbeidet rundt rusmisbruket (Skotland, 2011).

Dette er uheldig ettersom at fengsler er bestående av trygge rammer, der innsatte og deres rusmisbruk kan bli godt fulgt opp, og dersom det er nødvendig kan en derfor tilrettelegge tiltak for den enkelte. Samtidig kan soning bli brukt som en motivasjon for å kunne starte med blanke ark etter løslatelse (Skotland, 2011). Videre har fengsler et godt grunnlag til å kartlegge og adressere

innsattes helse- og rusproblemer. Samt kunne tilby de et tilbud, noe som er særegent da denne gruppen vanligvis er vanskelig å nå (Woodall & South, 2012). Fengslene har derfor en unik mulighet til å kunne redusere helse- og rusproblemer hos innsatte og bedre deres livssituasjon. Dette kan igjen øke sannsynligheten for å at de mestrer den sårbare overgangen fra soningen til et liv i frihet og dermed være bedre rustet for å kunne bryte med sine kriminelle handlingsmønstre (Amundsen, 2009; Bukten et al., 2016; Woodall & South, 2012).

6.4 Fengslenes utgangspunkt for videre muligheter

På spørsmål om informantene tror de vil havne i fengsel igjen, svarer de fleste ja. Dette begrunner de med utfordringer knyttet til deriblant til økonomi og bolig. Arbeid er en viktig faktor både for å sikre økonomi og bolig. I tillegg er arbeid vesentlig i arbeidet mot recovery.

I Hansen og flere (2019) ble det vist til at arbeid funksjonerer som en identitetsmarkør. Mennesker blir ofte beskrevet ut ifra hvilket arbeid de har. De som står utenfor arbeidet, kan derfor oppleve vanskeligheter i form av deres innsats på å rettferdiggjøre denne situasjonen. Dessuten kan arbeid medføre flere helsebedrende goder. Som arbeidstaker har man en plass i samfunnet med forpliktelser. For det første bidrar dette til at en må tilpasse hverdagen sin for arbeidet. Eksempelvis må en legge til rette for god døgnrytme, ettersom en må komme tidsnok til jobb, samt til å ha nok energi til å kunne utføre jobbe. Dette igjen vil kunne bidra til flere helsegevinster. For det andre kan det oppleves som positivt at noen har forventninger til deg. Det at noen betror seg til deg og har troen på at du får til noe, kan gi følelsen av at du er spesiell og viktig. Videre vil du få testet dine ferdigheter og utvikle nye strategier for å håndtere nye oppgaver og situasjoner, som kan gi økt selvtillit (Hansen et al., 2019; Karlsson & Borg, 2017).

Arbeid kan bidra til en ideologisk kongruens, som viser til at ansatte opplever arbeidet som viktig. Dette kan forekomme som en følge av jobbens forpliktelser, forventninger og mestringer som nevnt ovenfor. I tillegg kan andre faktorer påvirke dette, som for eksempel lønn på konto, lunsjpauser der en kan snakke om dagliglivets trivialiteter og gleden med å snakke om arbeidet til

familie og venner. Sammenhengen av dette kan gi innsatte med rus og/eller psykiske lidelser opplevelsen av økt mestring, selvtillit og stolthet. Dette er et viktig bidrag i arbeidet mot recovery, da det gir en kilde til egenverd som bidrar til en følelse av kontroll og kompetanse til å håndtere kravene en møter både på jobb og privat. Dette skaper en helhet i livet, der arbeidets struktur og rammer knytter hverdagen sammen. Erfaringsbasertkunnskap viser til at dette gir menneskene en mulighet til å kunne bevege seg ut av en problemfylt livsverden og inn i en verden hvor de får en annen plass i felleskapet. Statusen og delaktigheten bidro ved det sosiale miljøet til at deltakerne fikk styrket sine ressurser og gjorde de mer evnekyktig til å kunne håndtere kravene de møter, da både alene, men også ved hjelp av andre. Der en selv også kan bidra til å hjelpe andre (Hansen et al., 2019; Karlsson & Borg, 2013, 2017).

Arbeid utløser også bedre økonomi som er viktig for ens helse. Dette baseres på at penger gir tilgang på flere goder, dette inkluderer både livsnødvendige og ønskelige goder. Dårlig økonomi og helseproblemer påvirker hverandre. Fattigdom kan bidra til helsevansker, samt er mennesker med psykiske lidelser og/eller rusproblematikk utsatt for lav økonomi. Dette gir bedringsprosessen et dårlig utgangspunkt, ettersom at det å streve med å ikke ha nok, går utover den mentale kapasiteten vår. Dersom en klarer å dekke sine grunnleggende økonomiske behov, frigjør en mental kapasitet. Derfor kan det konkluderes med at økonomisk forutsigbarhet gir forutsetninger for en bedre hverdag og bedre bedringsprosess (Sælør et al., 2019).

Spørsmålet videre er derfor hvordan kan en sikre at innsatte kommer ut i arbeid. De siste årene har det blitt utviklet ulike strategier som en kan anvende for å hjelpe mennesker med ruslidelser og/eller psykiske lidelser ut i arbeidslivet. Strategiene skilles etter to hovedtyper, herunder «skjermede tilbud» og «integrerte tiltak». Skjermede tiltak viser til ulike former for opplæring og trening utenfor arbeidslivet, der målet er å kvalifisere personen for en konkret jobb. Hvorimot integrerte tiltak handler om tilrettelegging på en arbeidsplass, slik at mennesker med utfordringer som for eksempel rus kan få støtte og hjelp på arbeidsplassen slik at de på tross av utfordringer får gjennomført arbeidet. Dette er spesielt viktig hos mennesker med ruslidelser

og/eller psykiske lidelser som tidligere har opplevd flere utfordringer som har medført stress og uønskede utfall, og kan derfor være mer sårbar for utfordringer og usuksessfulle løsninger. Her er en derfor avhengig av at arbeidsplassen sikrer at det er fin balanse mellom krav og forventninger som de stiller til personene og de ressursene vedkommende har (Hansen et al., 2019).

I kriminalomsorgen sikrer de skjermede tilbud ved at innsatte blir tilbudt utdanning, som kan bidra til arbeid utenfor fengselet. I likhet med de andre innbyggerne, har også innsatte krav på skolegang og tilgang på ulike utdanningsmuligheter. Dette nettopp for å sikre overgangen til frihet og for å forsikre at innsatte avstår kriminalitet (Manger et al., 2016). Dessverre viser informantene til at de opplever stigmatisering etter fengsling, og derfor kan de oppleve avslag til jobb til tross for at de har rette utdanning. Dette viser til viktigheten av integrerte tiltak, noe som kan bekrefte Hansen og flere (2019) sin uttalelse om at den integrerte metoden er den mest effektive for å inkludere mennesker med ROP-lidelser i arbeidslivet. Derfor er en helt avhengig av å i tillegg til å tilby skjermede tiltak, sikre at de har spesifikke arbeidsmuligheter utenfor fengselet. Et forslag kunne derfor å under fengslingen kartlegge hvilke type arbeid den innsatte ønsker, og dermed finne en aktuell arbeidsplass. Deretter er det nødvendig at den enkelte arbeidsplassen legger til rette for muligheter og løsninger basert på den innsattes styrker og svakheter (Hansen et al., 2019).

I tillegg til arbeid, kan aktivitet være en viktig arena for recovery. Arbeid og aktivitet, til sammen med mening og tilhørighet anses som essensielt for at menneske skal kunne leve et liv som en samfunnsborger. Både arbeid og aktiviteter er arenaer som bidrar til at mennesker kan utvikle seg som mennesker, der vi kan hjelpe hverandre, vi kan ta utfordringer og finne våre stryker, og erfare at vi er viktige og nødvendige for andre. Ved siden av å ha enkelte likhetstrekk med arbeid, har også aktivitet som arene enkelte verdier som er unike og viktige i en bedringsprosess. Aktivitet som baseres på interesse kan gi en meningsfullhet, som hever ønsket til å gjennomføre aktiviteten. Ved å delta og legge inn mye innsats, kan dette føre til mestring. Dette kan igjen bidra til et ønske om å utvikle seg ytterligere gjennom aktiviteten. Det å ha noe å strekke seg mot er viktig for å

skape mening og viderefører med seg rutiner som hjelper mennesker til å komme seg bort fra rusmiljøet (Ness et al., 2013; Nordaunet, 2019).

På bakgrunn av ovennevnte kan derfor meningsfulle aktiviteter flytte oppmerksomheten fra en krevende tilværelse til en positiv her og nå opplevelse. På bakgrunn av at arbeid og aktiviteter som arena inneholder noen ulike kvaliteter, som begge er viktige i en recovery-prosess, er det derfor fordelaktig å fremme både arbeid og aktiviteter hos mennesker med ruslidelser. Spesielt ettersom at bredde og variasjon i tilbudene kan sikre flere arenaer som kan bidra med noe i menneskenes unike bedringsprosess, som igjen kan generaliserer til andre arenaer. Uansett er målet at personene skal oppleve meningsfulle dager som inneholder samhold, følelse av å skape noe, opplevelsen av stabilitet og myndiggjøring (Nordaunet, 2019).

I resultatdelen fremvises det også til at informantene med tidligere fengsels erfaring viste til at det var vanskeligere med bedring etter soning, dette begrunnet de med at de opplevde stigmatisering i større grad. Dette er problematisk ettersom det hindrer vekst i personlig recovery. Personlig recovery viser til en dypt personlig prosess som innebærer en endring av personens holdninger, verdier, følelser, mål, ferdigheter og/eller roller. Det er en måte å leve på der en opplever håp og trivsel til å kunne ha mulighet til å bidra i samfunnet på tross av sine utfordringer. Dette ville kunne gi personen en identitet og som en utvikler et eierskap til, som medfører evnen til å kunne ta personlig ansvar for eget liv. Resulterende bidrar recovery til ny mening og nye mål for livet, og muligheter til å vokse og utvikle seg som en person utenom sine utfordringer (Slade, 2017). For at ens personlig recovery skal ha mulighet til vekst, forutsetter dette at omgivelsene muliggjør dette. På denne måten kan en derfor si at personlig og sosial recovery er tett forbundet. Eksempelvis vil tilknytning til sosiale miljøer og gjenoppbygning av positiv identitet være avhengig av fravær av diskriminering og stigmatisering (Biong & Soggiu, 2015).

Dette samsvarer med erfaringsbasert kunnskap, som refererte til at recovery burde være drevet av indre motivasjon, istedenfor for ytre grunner. Dette begrunnes med at rusbruk er iboende personlig og motivert av en selv, derfor må også recovery være drevet av samme grunnlag. Noen av

informantene i studien som hadde forsøkt recovery på grunnlag av ytre grunnlag, opplevde tilbakefall, som en følge av at motivasjonen til forandringen ikke var tilstrekkelig basert på indre motivasjon. Til tross for at ytre faktorer har vanskeligheter med å alene føre til recovery, så kan allikevel ytre faktorer påvirke ens indre motivasjon. Ytre faktorer som familie, venner, død av viktige personer og jobbmuligheter, er alle eksempler på en mulig «turning point» som medfører indre motivasjon til å avstå rus (Colman & Vander Laenen, 2012).

På dette grunnlaget er det derfor viktig at mennesker rundt og samfunnet for øvrig legger til rette for at indre motivasjon kan oppstå. Deriblant handler dette om å akseptere de som rusfrie mennesker, med de nye rollene som inntar på bakgrunn av dette. Det handler også om å kunne se at mislykkede forsøk er et positivt tegn på engasjement på rusfrihet, som gir menneske selvinnsikt og lærdom til neste gang. Dette kan bidra til empowerment hos menneskene, som gir de troen på seg selv som aktør i eget liv og kan derfor gjøre dem mer handlingsaktivert med mål om recovery. Dette er spesielt viktig ettersom at psykiske helseutfordringer, som ofte fremtrer sammen med rusproblematikk, fratrar personens tro på seg selv (Biong & Soggiu, 2015).

7 Oppsummerende konklusjon

I denne masteroppgaven har målet vært todelt. Først har det vært ønskelig å kartlegge innsattes rusbruk før, under og etter fengsling. Deretter har målet vært å avdekke hvilke aspekter ved fengselet som påvirker innsattes rusbruk, og videre forslag til hvordan fengselet kan fremme innsattes rusfrihet. Det ble funnet frem til at 65 prosent av informantene fra studien til SERAF (2016) hadde erfaring med bruk av alkohol, narkotika og/eller medikamenter som ikke var forskrevne, for å oppnå rus. Under soningen ble det vist til at 35 prosent hadde anvendt rusmidler. Det er lite data på innsattes rusbruk etter løslatelse, men det er allikevel noen indikasjoner for at rusbruket fortsetter. Deriblant ble det vist til at blant SERAF (2016) sine informanter som oppga et daglig bruk av rus før fengsling, var det hele 80 prosent som hadde sittet inne tidligere. Dette indikerer at flere av de innsatte som opplever vanskeligheter med rus, har en tendens til å være gjengangere i fengselet (Bukten et al., 2016). I tillegg er det vist til at dødsfall forårsaket av overdose er årsaken til 85 prosent av dødsfallene som inntreffer hos innsatte en uke etter løslatelse (Bukten et al., 2017).

I spørsmål om hvilke faktorer i fengselet som påvirker innsattes rusfrihet, ble tre temaer fremstilt. I temaet viste studien fra Giertsen og Kolind (2014) til at isolasjon ble fremhevet som et forstyrrende element ved fengselets struktur, som kunne motvirke rusfrihet. I temaet det relasjonelle miljøet under soningen, viser Hansen (2021) til at domfelte er avhengige av å etablere en god relasjon, for å kunne ha muligheten for bedringsprosesser (Hansen, 2021). Dessverre forteller ansatte fra studien til Giertsen og Kolind (2014) om et distansert forhold mellom ansatte og innsatte. Videre viste også Actis (2020) til uheldig relasjonsbygging mellom innsatte, som forsterket hverandres rusbruk igjennom deling av rusmidler. Avslutningsvis hevdet informantene i Amundsens (2009) studie at de opplever liten grad av informasjon, og at de mangler råd og veiledning. Deriblant manglet de informasjon om §12-soning, noe som kunne bidratt til deres bedringsprosess. På bakgrunn av dette konkluderer flere innsatte med at de tror de vil havne i

fengsel igjen, ettersom de opplever utfordringer knyttet til økonomi, bolig, rus og psykiatri (Amundsen, 2009).

I denne masteroppgaven har resultatene blitt knyttet opp mot det teoretiske rammeverket Recovery. Dette baseres på at funnene tyder på at fengselets oppbygging hindrer innsattes mulighet for egen vekst og bedringsmuligheter. I tillegg til at kriminalitet og rusmiddelavhengighet kan se ut til å utvikles og opprettholdes av flere sammenhengende faktorer som relasjonelle, sosiale, kulturelle, politiske komponenter, psykologiske- og biologiske faktorer. På grunnlag av dette kan Recovery som perspektiv fremme god helse, ettersom at de tar hensyn til samspillet mellom flere elementer på bakgrunn av personens stryker og svakheter. Dessuten får personen selv kunne medvirke i arbeidet i sin egen bedringsprosess (Karlsson & Borg, 2013, 2017).

I diskusjonen fremkommer det forslag om å åpne opp for spillerom i fengslets rammer og regler der det er forsvarlig, slik at innsatte kan stryke sin egen myndiggjøring og ansvar i egen bedringsprosess. Dessuten ble det nevnt viktigheten av å fokusere på menneskenes gode og bedringsgivende egenskaper. Istedenfor å fokusere på negative atferder som må bedres eller fjernes (Karlsson & Borg, 2017). Videre nevnte innsatte at de manglet informasjon, råd og veiledning. Ettersom at dette er et viktig aspekt for å kunne vite sine muligheter til bedring, ble det anbefalt at dette skulle legges mer til rette for.

Det blir også nevnt at gode relasjoner er viktige for ens recovery-prosess. Deriblant vises det til at fengselsbetjenter har vanskeligheter med å danne gode relasjoner med innsatte på grunnlag av deres «vokterholdning». Her ble det derfor fremmet forslag om å begrense «makt» der det er forsvarlig og heller oppmuntre til bedring og gode avgjørelser gjennom nær relasjon. Videre ble det nevnt at familie er den viktigste relasjonen, spesielt for innsatte ettersom at de mister sine gode relasjoner i fengselet etter løslatelse, og at det dermed var viktig at familien kunne bidra til å fortsette deres recovery-prosess også utenfor fengselet. Et forslag her var begynne med møter allerede i fengselet, for å bedre deres samhold fram til løslatelse. Det ble fokusert på viktigheten av

likeperson, som har samme erfaring med rus og kriminalitet. Her ble det anbefalt at flere likepersonen kunne arbeide i fengselet for å bidra med gode løsninger og spre håp og optimisme.

I spørsmål om innsatte har «tro på fengsel som virkemiddel», svarer de fleste nei. Dette kan indikere at gjengangere er mer utsatt for å miste håp om recovery, noe som er kritisk da håp kan funksjonere som en bærebjelke i livet som bærer uansett hvilke påkjenninger en møter, hvilket er viktig i recovery. For å øke innsattes grad av håp ble det foreslått å ta i bruk Antonovskys teori om salutogenese hvor en igjennom OAS, ønsker å styrke sin livssituasjon i forhold til begrepene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Ved en høy grad av OAS, vil individets ressurser til å håndtere utfordringer en støter på, styrkes og dermed bidra til et forhøyet håp.

Når det gjaldt spørsmål om hva fengselet kunne bidra med for å fremme innsattes rusfrihet, ble det nevnt at de trengte behandling istedenfor straff, der de ytrer ønske om hjelp knyttet til viktige livsfaktorer som økonomi og bolig. På bakgrunn av dette belyses viktigheten av arbeid og aktivitet i recovery. Dette begrunnes med at både arbeid og aktiviteter er arenaer som bidrar til at mennesker kan utvikle seg som mennesker, der vi kan hjelpe hverandre, vi kan ta utfordringer og finne våre stryker, og erfare at vi er viktige og brukbare for andre. Dessuten vil de generere flere helsebedrende goder. Spesielt arbeid anses som viktig da det i tillegg til samfunnsdeltakelse, gir tilgjengelighet til bedre økonomi. Anbefalende kunne det vært ønskelig å kartlegge under fengslingen hvilke type arbeid den innsatte ønsker, og dermed finne en aktuell arbeidsplass. Deretter er det nødvendig at den enkelte arbeidsplassen legger til rette for muligheter og løsninger basert på den innsattes styrker og svakheter (Hansen et al., 2019).

Avslutningsvis vil det i tillegg til anbefalingene nevnt ovenfor, ønskes mer forskning rundt fengselets påvirkning på innsattes rusbruk og videre forslag til hva fengselet kan bidra med for å fremme innsattes rusfrihet. Dette begrunnes med at det tilsynelatende finnes en del forskning rundt kriminelle karrierer i forhold til debut og varighet, er det lite studier rundt bedring av kriminalitet og forslag fra innsatte selv (Colman & Vander Laenen, 2012). I denne studien har det kun blitt funnet en aktuell artikkel, som er Amundsen (2009). Det kunne derfor vært ønskelig å ha flere lignende

studier med flere informanter og i nyere tid, slik at det kunne fremkommet mer og annen informasjon som kunne bidratt til rusfrifremmede miljø i fengslene.

8 Litteraturliste

Actis. (2020). *Helse- og rusutfordringer i fengslene : de ansattes erfaringer*. Actis.

Almeida, F., Faria, D., & Queirós, A. (2017, 09/01). Strengths and Limitations of Qualitative and Quantitative Research Methods. *European Journal of Education Studies*, 3, 369-387.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.887089>

Amundrød, E. W., & Vatne, M. (2020). Involvering av pårørende til pasienter med rusavhengighet – med relasjonen til pasienten som utgangspunkt. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 17(2-3),

118-128. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2020-02-03-05>

Amundsen, M.-L. (2009). Tro på fengsel som virkemiddel?

Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium : den salutogene modellen*. Gyldendal akademisk.

Biong, S., & Soggiu, A.-S. (2015). Her tar de tingene i henda og gjør noe med det» - Om recovery-orienteringen i en kommunal ROP-tjeneste. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(1), 51-60.

<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2015-01-06>

Blåkors. (2023). *Rus og psykisk helse*. Blåkors. <https://www.blakors.no/fagside/rus-og-psykisk-helse/>

Borgersen, G. (2016). *Min reise - Recovery som en personlig prosess*. NAPHA.

<https://napha.no/content/20657/min-reise---recovery-som-en-personlig-prosess>

Bukten, A., & Lobmaier, P. (2013). Soning: Unik mulighet til motivasjonsarbeid? *Rus & samfunn*, 7(6), 26-28. <https://doi.org/10.18261/ISSN1501-5580-2013-06-12>

Bukten, A., Stavseth, M. R., Skurtveit, S., Kunøe, N., Lobmaier, P. P., Lund, I. O., & Clausen, T. (2016). Rusmiddelbruk og helsesituasjon blant innsatte i norske fengsel. Resultater fra The Norwegian offender mental health and addiction study (NorMA).

Bukten, A., Stavseth, M. R., Skurtveit, S., Tverdal, A., Strang, J., & Clausen, T. (2017). High risk of overdose death following release from prison: variations in mortality during a 15-year observation period. *Addiction*, 112(8), 1432-1439.

Colman, C., & Vander Laenen, F. (2012, 2012/12/30). "Recovery Came First": Desistance versus Recovery in the Criminal Careers of Drug-Using Offenders. *The Scientific World Journal*, 2012, 657671. <https://doi.org/10.1100/2012/657671>

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg. ed.). Gyldendal akademisk.

Davidson, L. (2005). Qualitative studies of recovery: what can we learn from the person? In *Recovery in mental illness: broadening our understanding of wellness* (pp. 147-170). American Psychological Association.

Eriksen, K. Å., & Storesund, C. V. (2019). Nøkkelen er likeverd. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 16(4), 237-247. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2019-04-06>

Eriksson, M., & Lindström, B. (2008). A salutogenic interpretation of the Ottawa Charter. *Health Promot Int*, 23(2), 190-199. <https://doi.org/10.1093/heapro/dan014>

Folkehelseinstituttet. (2022). *Søke etter litteratur*.

<https://www.fhi.no/nettpub/metodeboka/framgangsmate/soke-etter-litteratur/>

Giertsen, H., & Kolind, T. (2014). Fengslenes innsats overfor innsatte med rusproblemer: Ansattes perspektiv. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 101(2).

Giertsen, H., & Rua, M. (2014). Møtested for Straff og Velferd. Rusmestringsavdelinger i fengsel, ansattes syn. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 101(2).

Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies: A typology of reviews, Maria J. Grant & Andrew Booth. *Health information and libraries journal*, 26(2), 91-108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>

Hansen, G. V. (2021). Oppfølging av ROP-brukere før, under og etter at de har sonet en dom i fengsel. In *Statlig politikk og lokale utfordringer: Organisering av tjenester innen rus og psykisk helse*.

Hansen, G. V., Fugletveit, R., & Arvesen, P. (2019). Arbeid som recovery-strategi. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 16(2), 80-89. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2019-02-03>

Helgesen, J. H. I. (2015). Rusmestringsenheter i norske fengsler – humane og eksepsjonelle? *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift : NAT*, 32(5), 509-526. <https://doi.org/10.1515/nsad-2015-0049>

Helsebiblioteket. (2020). *Opiodavhengighet*. Helsenorge. <https://www.helsenorge.no/rus-og-avhengighet/opioidavhengighet/>

Helsedirektoratet. (2016). *Avrusning i fengsel*.

<https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/avrusning-fra-rusmidler-og-vanedannende-legemidler/avrusning-i-fengsel/avrusning-i-fengsel#1eb18e81-708f-4673-822a-d552ac1279cd-forskningsgrunnlag>

Helsedirektoratet. (2016). Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel. Kriminalomsorgen.

<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4754765.823.mqkmmmpmqpw7quw/Helse-og-omsorgstjenester+til+innsatte+i+fengsel+--+Veileder.pdf>

Helsedirektoratet. (2022). *Legemiddelassistert rehabilitering (LAR)*. Helsenorge.

Holm, C. C., Steindal, S. A., Foss, B., & Dihle, A. (2018). En empirisk studie av fenomenet håp i recoveryprosesser innen psykisk helsearbeid. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 15(1), 16-26. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2018-01-03>

Huseby, P. (2015). Flere må få rusmestring i fengslene. *Nettavisen*.

<https://www.nettavisen.no/nyheter/flere-ma-fa-rusmestring-i-fengslene/s/12-95-3423915626>

Idunn. (2004). *Om Idunn*. <https://www.idunn.no/info/about-Idunn>

International journal of qualitative studies on health and well-being. (2006). *QHW*.

- Karlsson, B., & Borg, M. (2013). *Psykisk helsearbeid : humane og sosiale perspektiver og praksiser*. Gyldendal akademisk.
- Karlsson, B., & Borg, M. (2017). *Recovery : tradisjoner, fornyelser og praksiser*. Gyldendal akademisk.
- Kriminalomsorgen. *Føremålet med straffa* <https://www.kriminalomsorgen.no/straffens-formaal.583293.no.html>
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg. ed.). Gyldendal akademisk.
- Leamy, M., Bird, V., Le Boutillier, C., Williams, J., & Slade, M. (2011). Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis. *The British Journal of Psychiatry*, 199(6), 445-452.
- Manger, T., Eikeland, O. J., & Asbjørnsen, A. (2016). *Norske innsette: Utdanningsmotivasjon og hindrer for utdanning i fengsel*. <https://www.oppikrim.no/siteassets/dokument/publikasjoner/rapport-1-2016.pdf>
- Meston, C. M., Heiman, J. R., Trapnell, P. D., & Paulhus, D. L. (1998). Socially desirable responding and sexuality self-reports. *The Journal of Sex Research*, 35(2), 148-157.
- Mittelmark, M. B., Sagy, S., Eriksson, M., Bauer, G. F., Pelikan, J. M., Lindström, B., & Espnes, G. A. (2017). *The Handbook of Salutogenesis* (1st ed. 2017. ed.). Springer International Publishing : Imprint: Springer.

- Mjaland, K. (2014). 'A culture of sharing': Drug exchange in a Norwegian prison. *Punishment & society*, 16(3), 336-352. <https://doi.org/10.1177/1462474514527149>
- Ness, O., Borg, M., Karlsson, B., Almåsbygg, L., Solberg, P., & Torkelsen, I. H. (2013). Å delta med det du kan»: Betydningen av meningsfulle aktiviteter i recoveryprosesser. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 10(3), 219-228. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2013-03-04>
- Newman, M., & Gough, D. (2019). Systematic Reviews in Educational Research: Methodology, Perspectives and Application. In. Springer VS.
- Nordauet, O. M. (2019). Aktiviteter i et recovery-perspektiv. En litteraturgjennomgang. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 16(2), 70-79. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2019-02-02>
- Nordli, K. (2002). Rusbrukere oppbevares i fengsel. *rus & avhengighet*, 2.
- Straff som virker- mindre kriminalitet - tryggere samfunn, (2008).
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- RUSinfo. *Hva er demente, stimulerende og hallusinogene rusmidler?* RUSinfo.
<https://rusinfo.no/2019/03/sporsmal-hva-er-demente-stimulerende-og-hallusinogene-rusmidler/>

- Skirbekk, H., Korsvold, L., & Finset, A. (2018, 2018/04/01/). To support and to be supported. A qualitative study of peer support centres in cancer care in Norway. *Patient Education and Counseling*, 101(4), 711-716. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.pec.2017.11.013>
- Skotland, S. (2011). Straff som behandling? *Rus & samfunn*, 4(6), 16-17. <https://doi.org/10.18261/ISSN1501-5580-2010-06-08>
- Slade, M. (2017). 100 råd som fremmer recovery - en veiledning for psykisk helsepersonell, oversatt av I. Wormdahl, L. B. Ødegaard og R. K. Karlsen. *Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid (NAPHA)*. <https://napha.no/multimedia/7492/rapport-2-2017-nett.pdf>
- Sleegers, W. W. A., Proulx, T., & van Beest, I. (2019). Confirmation bias and misconceptions: Pupillometric evidence for a confirmation bias in misconceptions feedback. *Biol Psychol*, 145, 76-83. <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2019.03.018>
- Statistisk sentralbyrå. (2022). *Fengslinger* <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>
- Sælør, K. T., Bjørlykhaug, K. I., Bank, R.-M., & Johnson, T. A. (2019). Møter i mørket: Økonomiske helseproblemer, subsidier og det sosiale liv. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(2), 110-125. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-02-02>
- Sælør, K. T., Ness, O., Borg, M., & Biong, S. (2015). You never know what's around the next corner: exploring practitioners' hope inspiring practices. *Advances in dual diagnosis*, 8(3), 141-152. <https://doi.org/10.1108/ADD-05-2015-0010>

- Sælør, K. T., & Skatvedt, A. (2019). Thresholds of hope: stories of lacking generosity. *Social work in mental health*, 17(5), 533-550. <https://doi.org/10.1080/15332985.2019.1593915>
- Sørensen, M. (2002). "Empowerment" i helsefremmende arbeid. *Tidsskrift for Den norske legeförening (trykt utg.)*. 122(2002)nr. 24, 2379-?
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitative metoder* (5. utg. ed.). Fagbokforl.
- Thomas, J., Newman, M., & Oliver, S. (2013). Rapid evidence assessments of research to inform social policy: taking stock and moving forward. *Evidence & policy*, 9(1), 5. <https://doi.org/10.1332/174426413X662572>
- Tufte, P. A. (2018). *Hvordan lese kvantitativ forskning?* Cappelen Damm akademisk.
- Walker, J. J. (2007). Systematic Reviews in the Social Sciences: a Practical Guide - by Petticrew, M. and Roberts, H. *Sociology of Health & Illness*, 29(2), 318-319. https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.498_4.x
- Wollscheid, S., & Tripney, J. (2021, 11/17). Rapid reviews as an emerging approach to evidence synthesis in education. *London Review of Education*. <https://doi.org/10.14324/LRE.19.1.32>
- Woodall, J., & South, J. (2012). Health Promoting Prisons: Dilemmas and Challenges. In (pp. 170). London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446288962.n13>

Ødegård, E. (2008). Narkotika-og alkoholproblemer blant innsatte i norske fengsler. *NAT Nordisk alkohol & narkotikatidskrift*.

Østlie, J.-E. (2004). Rus+ fengsel= sant. *rus & avhengighet*, 7(1).